

अध्याय-एक

शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक “माभी भाषा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन” रहेको छ ।

१.२. शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रि.वि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस सिन्धुली नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्ष नेपाली. ५९८ पत्रको विशिष्टीकरण कार्य पूरा गर्ने प्रयोजनार्थ तयार पारिएको छ ।

१.३. समस्याकथन

भण्डै ५६,००० वर्ग माइल क्षेत्रफल ओगटेको दक्षिण एसियाली मुलुक नेपाल बहुभाषी, बहुजाति र बहुसंस्कृतिको साभा फूलबारी हो । अनेकताबीच एकता पाइने यो देश सयौं थुङ्गा फूलको माला हो । भारोपेली, भोटबर्मेली, द्रविड र आग्नेय गरी जम्मा ४ (चार) परिवारका ९२ मातृभाषीहरूको बसोबास रहेको नेपालमा भारोपेली वक्ताहरूको सङ्ख्या आधिक्य छ । नेपालमा भारोपेली भाषा परिवारका नेपाली, हिन्दी, मैथिली, भोजपुरी, अवधि, माभी, दनुवार लगायतका भाषाहरू नेपालमा नै बोलिन्छन् । माभी भाषा, माभी जातिहरूको मातृभाषा हो । नेपालमा लामो समयदेखि बसोबास गर्दै आएका विभिन्न जातिहरूमध्ये माभी जाति प्रमुख आदिवासी जनजाति पर्दछन् । दुई हजार वर्षभन्दा अगाडि देखिनै मूलतः सप्तकोसीका सहायक नदीहरूका छेउछाउ र मध्य तथा पूर्वी क्षेत्रका भित्री मधेशहरूमा बसोबास गर्दै आएका माभी जाति नेपालको ६८ जिल्लाहरूका ५८८ गा.वि.स.हरूमा छरिएर रहेका छन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को प्रतिवेदनअनुसार माभीको कुल जनसङ्ख्या ७२,६१४ मध्ये २१,८४१ जनाले मात्र माभी भाषा बोल्न सक्ने कुरा तथ्याङ्कले देखाएको छ । २,४९१ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफल ओगटेको मध्यपहाडी जिल्ला सिन्धुलीमा यी जातिहरूको कुल जनसङ्ख्या ९,३४५ छ जुन नेपाल अधिराज्यको सबैभन्दा ठूलो सङ्ख्या हो । तर, माभी भाषा बोल्न सक्ने माभीहरूको सङ्ख्या २,८१६ मात्र रहेको देखिन्छ । तुलनात्मक रूपमा पहाडी प्रदेशमा माभी जातिको सङ्ख्या बढी रहे तापनि मध्यपश्चिमाञ्चल र

सुदूरपश्चिमाञ्चलमा भने माभी भाषीहरूको बसोबास भण्डै शून्यको स्थितिमा देखिएको छ । दनुवार माभी, कुशवार माभी, कुमाले माभी, वाँतर माभी र थाल्यारु माभी थरका यी जातिहरूको जनसङ्ख्या सिन्धुली, मोरङ, रामेछाप, सिन्धुलीपाल्चोक र सर्लाहीमा बढी छ । तर, माभी मातृभाषा लेखाउने ५ (पाँच) ठूला जिल्लाहरूमा रामेछाप, सिन्धुली, मोरङ, सर्लाही र काभ्रे परेका छन् (माभी, धनबहादुर, २०६३:१५३) ।

यसरी नेपालको कुल जनसङ्ख्याको ठूलो परिमेयमा भारोपेली भाषा परिवारका वक्ताहरूमा माभी जातिहरूको आफ्नो पृथक पहिचान भेटिन्छ । एउटै परिवारका भाषाहरूबीच अलि धेरै समानता र फरक परिवारका भाषाहरूबीच केही समानता पाइनुले तिनीहरूबीचको सम्बन्धलाई हेर्नु आजको आवश्यकता देखिन्छ ।

भाषाका विविध पक्षहरूको अध्ययन-अनुसन्धान गर्न आवश्यकीय विषयलाई मध्यनजर राख्दै माभी भाषाको पदसङ्गति र वैशिष्ट्यहरूले नेपाली भाषासँग के-कति समानता र असमानता राख्दछ, भन्ने कुराको खोज अनुसन्धान गर्नु यस शोधकार्यको प्रमुख समस्या मानिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र निम्न समस्यामा केन्द्रित रही तयार पारिएको छ :

१. उद्देश्य र विधेयको पदसङ्गति कसरी गर्न सकिन्छ ?
  - (क) लिङ्गका आधारमा पदसङ्गतिको अवस्था के छ ?
  - (ख) वचनका आधारमा पदसङ्गतिको अवस्था के छ ?
  - (ग) पुरुषका आधारमा पदसङ्गतिको अवस्था के छ ?
  - (घ) काल, पक्ष र भावका आधारमा पदसङ्गतिको अवस्था के छ ?
  - (ङ) आदरका आधारमा पदसङ्गतिको अवस्था के छ ?
२. नाम र सर्वनामका बीच पदसङ्गति कसरी गर्न सकिन्छ ?
३. विशेषण र विशेष्यका बीच पदसङ्गति कसरी गर्न सकिन्छ ?
४. भेदकर भेद्यका बीच पदसङ्गति कसरी गर्न सकिन्छ ?

१.४. शोधको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधका उद्देश्यहरू निम्न रहेका छन् :

- (क) पदसङ्गतिको परिचय दिनु,
- (ख) माभी भाषामा प्रयोग हुने उद्देश्य विधेय (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र आदर) का आधारमा देखिने पदसङ्गति, नाम र सर्वनाम बीचको सङ्गति, विशेषण—

विशेष्य सङ्गति र भेदक-भेद्य बीचको पदसङ्गितिलाई नेपाली भाषाको पदसङ्गितिसँग तुलना गरी अध्ययन गर्नु,

- (ग) माभी भाषाको पदसङ्गतिगत वैशिष्ट्यहरु केलाउनु,
- (घ) माभी भाषा र नेपाली भाषामा रहने पदसङ्गतिका बीच पाइने समानता र असमानता पहिचान गर्नु,
- (ङ) निष्कर्ष र सुझाव दिनु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

अनुसन्धान गर्नुभन्दा पहिले सम्बन्धित विषयमा लेखिएका विभिन्न ग्रन्थ, अनुसन्धान, पत्रपत्रिकाहरु तथा अन्य श्रव्यदृश्य सामग्री पढेर, सुनेर, अध्ययन मनन गरेर तिनको संक्षिप्त टिप्पणीमूलक समीक्षा गर्नु पूर्वकार्य समीक्षा हो (भट्टराई, २०६४:९३) ।

अनुसन्धानको ढाँचा समीक्षा गर्नु नै पूर्वकार्यको समीक्षा हो (भट्टराई, २०६४:९३) । अनुसन्धानको ढाँचा निर्धारण गर्न, उपयुक्त र अनुकूल उपकरणको छनौट गर्न साथै पहिले भएका अध्ययनहरुको विश्लेषण गर्न र भविष्यमा गर्न सकिने अनुसन्धान क्षेत्रहरु पत्ता लगाउन यो उपयोगी हुन्छ । खासगरी माभी भाषाको सम्बन्धमा विरलै अध्ययन अनुसन्धान भएपनि माभी जातिको सम्बन्धमा भने प्रशस्त खोज-अनुसन्धानहरु भएका छन् । यहाँ माभी भाषा र अन्य भाषाका बारेमा भए गरेका अध्ययनहरुलाई छुट्टाछुट्टै रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५.१ माभी भाषासगँ सम्बन्धित पूर्वअध्ययनहरु

नेपालमा माभी जातिको सन्दर्भमा विभिन्न शोधपत्र, रचना, गीतसंग्रह र पुस्तकपुस्तिकाहरु प्रकाशित भएकोमा ती अध्ययन अनुसन्धानबाट माभी भाषाको विशिष्ट अध्ययन हुन सकिरहेको देखिन्छ । पूर्वाध्ययनले माभी जातिको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक अध्ययन भएतापनि भाषाको सम्बन्धमा खास अध्ययन-अनुसन्धान हुन अझै बाँकी नै देखिन्छ । राष्ट्रकै अमूल्य निधिका रूपमा रहेको माभी भाषालाई लघु रूपमै भएपनि यसको अध्ययन र संरक्षण गर्ने सवालमा गरिएका पूर्वअध्ययनहरुलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

- (क) विष्ट, डोरबहादुर (२०५२) 'सबैजातको फूलबारी' शीर्षकको शोध-अध्ययनमा सङ्कटमा परेका माभी जातिहरुको जीवन निर्वाहबारे लेखिएको छ ।

- (ख) गौतम, वासुदेव, (२०५५), 'नेपाली र माझी भाषाको तुलनात्मक अध्ययन' शोधपत्रले माझी भाषाको परिचय, माझी भाषाका आधारभूत शब्दहरूको सङ्कलन, यसको प्रमुख व्याकरणात्मक कोटि औल्याउनुका साथै नेपाली र माझी भाषाको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने प्रयास गरेको पाइन्छ ।
- (ग) प्याकुरेल, विजयको 'माझी जातिको सामाजिक र सांस्कृतिक अध्ययन' नामक शोधपत्रमा माझी जातिको संस्कृतिलाई जनसमक्ष ल्याई यसको सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्थाको अध्ययन गर्ने काम भएको छ (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।
- (घ) विष्ट, डोरबहादुर (सन् २०००) को 'पिपुल अभ नेपाल' शोधमा दनुवार, दराई, माझी शीर्षकमा पुस्तौपुस्तादेखि माछा मार्ने काम गर्दै आएका माझीहरूको शारीरिक बनोट, पेसा, स्वभाव, चालचलन, भोजन-आदिको वर्णनका साथै यिनीहरू बोटेसँग मिल्दाजुल्दा हुनेकुरा उल्लेख गरिएको छ (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।
- (ङ) पोखरेल, ईश्वरीप्रसादले भक्तिपुर गा.वि.स.स्थित माझी जातिको समाजशास्त्रीय अध्ययन गर्दै त्यसक्षेत्रका माझीहरूको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक एवम् सांस्कृतिक पक्षको चर्चा शोधपत्रमा गरेका छन् (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।
- (च) कँडेल, राजनऋषिले रामेछाप चिसापानी गा.वि.स.का माझी जातिहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक पक्षलाई आफ्नो शोधपत्रमा औल्याएका छन् (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।
- (छ) लामा, प्रेमध्वजको शोधमा सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको भीमटार गा.वि.स.का माझी जातिको सामाजिक रीतिरिवाज, चालचलन, रहनसहन र संस्कारको वर्णन गरिएको भएतापनि माझी भाषाको भने अध्ययन गरिएको देखिदैन (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।
- (ज) नेपाल, अरुणको शोधमा सिन्धुपाल्चोक जिल्ला पाङ्ग्रेटार गा.वि.स.मा बसोबास गर्ने माझी जातिको सामाजिक रहनसहन, चालचलन एवम् संस्कारको अध्ययन भएतापनि भाषाको अध्ययन भएको पाइन्छ (घिमिरे, नारायणप्रसाद, माझी भाषा एक अध्ययन, २०६७) ।

- (भ) माभी, धनबहादुरले (२०६३), 'माभी जातिको संस्कार र संस्कृति' सङ्कटमा परेका माभी जातिको समष्टि पहिचान, भाषा, धर्म, वेशभूषा, खानपिन, सामाजिक संस्कार, पेसा, बाजागाजा, गीत र नृत्य, माभी जातिको जीवन संस्कार र संस्कृति, मृत्युसंस्कार, पितृकार्य, माभी जातिको चाडपर्व र पूजाआजा, माभी लोक साहित्य, माभी जातिको चुनौति एवम् माभी संघ/संस्थाहरुको विश्लेषण गरेका छन् ।
- (ज) माभी राष्ट्रिय मुक्तिमोर्चा नेपाल, केन्द्रीय समितिको मुखपत्र 'माभी विद्रोह २०६३' मा माभी समुदायको जातीय नीति, संघीय नेपालमा जातीय स्वायत्तता, बदलिँदो परिस्थितिमा माभी जातिको राजनैतिक सवाललाई उठाइएको छ ।
- (ट) घिमिरे, नारायणप्रसाद (२०६७) 'माभी भाषा एक अध्ययन' शोधपत्रमा रामेछाप र सिन्धुली जिल्लाका माभीहरुको भाषाका व्याकरणात्मक कोटिहरुको अध्ययन, माभी भाषाका लक्षणहरु, माभी जाति र माभी भाषाको सङ्क्षिप्त परिचय, नेपालभरका माभीभाषी वक्ताहरुको वितरण अवस्था पहिचान गर्ने, नेपाली, बोटे, मैथिली र दनुवारी भाषाहरूसँग माभी भाषाको तुलना गरिएको छ ।

१.५.२ अन्तरभाषिक पूर्वअध्ययनहरु

भाषाका बीचमा समानता र असमानता पहिल्याउने र ती भाषाका विशेषताहरु पहिचान गर्ने उद्देश्यले निम्नलिखित शीर्षकहरुमा अध्ययन भएको पाइन्छ :

- (क) पौडेल, नारायणदत्त (२०५४) 'गुरुङ्ग भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणिक कोटिको अध्ययन' शोधपत्रमा क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिको प्रयोग गरी गुरुङ्ग भाषाको सामान्य परिचय दिने, त्यसको वैशिष्ट्य देखाउनुका साथै नेपाली भाषासँग गुरुङ्ग भाषाका व्याकरणिक कोटिहरुको रुपतात्विक दृष्टिले दुवै भाषाबीच समानता र असमानता छ पहिल्याउने उद्देश्य राखिएको छ ।
- (ख) गिरी, इन्दिराको (२०५८) 'थारु भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन' शोधपत्रमा थारु र नेपाली भाषाका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, करण-अकरण, आदर व्याकरणात्मक कोटिको तुलना गर्ने, नेपाली र थारु भाषाबीचमा समानता र असमानता साथै थारुभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा हुने सम्भावित त्रुटिक्षेत्र पहिल्याई निष्कर्ष र सुझाव दिइएको छ ।
- (ग) भण्डारी, मानबहादुरको (२०५९) 'मगर भाषाको वाक्यसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन' शोधपत्रमा मगर र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको तुलना गर्ने, मगरभाषीले नेपाली

भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिक्षेत्र पहिचान गर्ने, मगरभाषीलाई नेपाली भाषा सिकाइमा आइपर्ने समस्याको उपाय पहिल्याउने उद्देश्य राखिएको छ । यी दुवै भाषामा भाषाको संरचना समान रहेको, लिङ्गविधान समान रहेको तर मगर भाषामा भने आदरको तह एउटै भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

(घ) पोखरेल, विष्णुबहादुरको (२०५९) 'मैथिली र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन' शोधपत्रमा मैथिली र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन, उक्त भाषाको वाक्यगठनमा हुने त्रुटिक्षेत्र र विशेषता पहिचान गर्ने अभीष्ट राखिएको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रले मैथिली र नेपाली भाषाको पदक्रममा समानता रहेको, मैथिली भाषाको कर्तामा लोकनी, सभ जस्ता प्रत्यय गाँसी बहुवचन बनाइएको जस्ता निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ ।

(ङ) गौतम, महनप्रसादको (२०६७) 'तामाङ र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन' शोधपत्रमा सिन्धुली जिल्लाको अमले गा.वि.स. मा बोलिने तामाङ भाषालाई आधार मानेर पदसङ्गतिको परिचय, लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरका आधारमा नेपाली भाषा र तामाङ भाषा बीचको पदसङ्गतिगत तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

माथि उल्लेखित अध्ययन-अनुसन्धानबाट माथी जातिको केवल सामाजिक, आर्थिक एवम् सांस्कृतिक जीवनपद्धति तथा अन्य भाषा एवम् माथी भाषामा पनि सीमित पक्षमा मात्र अध्ययन भएको पाइयो । तर, माथी भाषा र नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गरेको पाइएन । प्रकाशित भएका कृतिहरूले माथी भाषाको साहित्य, संस्कृति र मनोरञ्जन गराउने उद्देश्यसँग केन्द्रित रहेकाले प्रस्तुत शोधपत्रमा नेपाली र माथी भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक विशिष्ट अध्ययनतिर केन्द्रित रहको छ । पूर्व-अध्ययनहरूमा माथी र नेपाली भाषाबीच केवल उद्देश्य र विधेयको सङ्गतिको मात्र अध्ययन भेटिएकोमा यस शोधपत्रमा नाम र सर्वनाम बीचको सङ्गति, विशेषण-विशेष्य सङ्गति र भेदक-भेद्य सङ्गतिलाई समेत अनुसन्धानको विषयवस्तु बनाइएको छ ।

१.६ शोधको औचित्य

चार भाषा परिवारभित्र बोलिने ९२ ओटा मातृभाषाहरू यस देशका भाषिक सम्पदा हुन् । भाषा हाम्रो स्वपहिचान पनि हो । सबै भाषाको भाषिक क्षेत्र उत्तिकै विशाल भने छैन । आजभन्दा करिब ३,००० वर्ष पुरानो मानिने ऋग्वेदमा केवल ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य र शुद्र गरी जम्मा चार जातको मात्र चर्चा गरिएको छ । अंशुवर्मा, जयस्थिति मल्ल र राम शाहले

सामाजिक सुधारका क्रममा क्रमशः ४ जात १८ वर्ण र ४ जात ३६ वर्णको व्यवस्था गरेका कुरा इतिहासले पुष्ट्याँइ गरिदिएको छ । यही क्रममा नै विभिन्न जात, थरको उदय र विकास भयो । यही सिलसिलामा कुनै जात सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, भाषा साहित्य र कला आदि क्षेत्रमा अग्रगति प्राप्त गरेकाले समृद्ध अवस्था छ । तर, कुनै जाति सङ्कटावस्थामा छन् । उनीहरूको भाषा, धर्म, संस्कृति लोप हुनु भनेको राष्ट्रिय वैभव लोप हुनु हो । यसलाई लोप हुन नदिई नेपाल र नेपालीको स्वपहिचान कायमै राख्नुपर्छ । नेपाल सरकारले मातृभाषामा शिक्षा दिने नीति ल्याए तापनि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । सरकारको यो कदमलाई मूर्तरूप दिन हरेक जातका भाषीहरूले आफ्नो मातृभाषाको जगेर्नामा अभिरुचि राख्नुपर्छ ।

सिन्धुली जिल्लामा खासगरी नेपाली भाषाभाषीहरूपछि तामाङ, मगर, दनुवारी हुँदै कोसी गढतिर क्षेत्र, कमलाखोँच, मरिण क्षेत्र र नदी किनारका छेउछाउहरूमा विकसित गाउँटोलहरूमा माभी र माभी भाषीहरूको उल्लेख्य सङ्ख्या देखिन्छ । यी माभी जातिहरू हिन्दू वर्णाश्रम व्यवस्थाभित्र पर्दैनन् । बुढापाका, धामी, ज्वाइँचेला, भाञ्जाभाञ्जी र जान्नेसुन्नेबाट कर्मकाण्ड गराउने यी जातिहरूले राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को प्रतिवेदनअनुसार ७२,६१४ कुल जनसङ्ख्यामध्ये ११,३२७ जनाले आफ्नो तान्त्रिक धर्म हो भनी लेखाएका छन् । माभी जातिहरूको आफ्नै मातृभाषा माभीभाषा देखिन्छ । तर, यिनीहरूले बोल्ने माभी भाषामा पनि सबैतिर एकरूपता पाइँदैन । यसरी माभी भाषाबीच एकरूपता नपाइनुमा यसकै भाषिकागत विभेद प्रमुख कारण बन्न पुगेको देखिन्छ । अधिकांश माभीहरूको आर्थिक अवस्था टीठलाग्दो छ । अर्थोपार्जनका लागि घर छाडी कामको सिलसिलामा अन्यत्र जानुपर्ने परिस्थितिले माभी भाषा प्रभावित देखिन्छ । यसैगरी अन्य भाषालाई भाषिक व्यवहारको माध्यम बनाइनु, आफ्नै घर परिवारभित्र पनि मातृभाषाको भाषिक व्यवहार नगरिनु, आफ्नै भाषाका धर्मग्रन्थ एवम् निजी लिपि नहुनु साथै सम्भ्रान्त भाषाको अतिक्रमण आदिले माभी भाषा लोपोन्मुख अवस्थामा पुग्न आँटेको छ । यसरी सङ्कटाभिमुख माभी भाषालाई अन्य भाषा सरह राष्ट्रिय हैसियतमा पुऱ्याउने र लोप हुनबाट जोगाउने उद्देश्यले यो शोधकार्य गरिएको हो ।

सिन्धुली जिल्लाका महादेवस्थान, कल्पवृक्ष, रानीवास, कपिलाकोट र टाँडी गा.वि.स.हरू र एकलो कमलामाई नगरपालिकामा माभी जातिहरूको सङ्ख्या आशालाग्दो छ । यी क्षेत्रहरूमा निकै अघिदेखि बस्दै आएका माभीहरूमा पनि शुद्ध माभी भाषा बोल्ने सङ्ख्या

ज्यादै कम छ । भटौली (रामेछाप), चैथली (काभ्रे), चिसापानी, भैंसे र रँबुवा आदि क्षेत्रमा बोलिने माभी भाषाका रुपहरु फरक-फरक छन् । माभी भाषा बोल्ने प्रयोक्तालाई नै स्रोत मानी माभी भाषाको तुलना नेपाली भाषासँग हुनाले एकातिर माभी भाषाको अस्तित्व जोगिरहने र अर्कोतर्फ नेपाली भाषा सिक्ने वा सिक्न चाहने माभी भाषी शिक्षार्थीलाई समेत दुई भाषाको तुलना गर्न सजिलो हुन्छ । यसरी माभी भाषाको प्रचलित कथ्य रुपलाई आधार मानी गरिएको यस्तै अध्ययन-अनुसन्धानले माभी भाषाको विकासमा टेवा पुऱ्याउनुका साथै नेपाली भाषा सिक्ने माभी भाषी शिक्षार्थीहरुलाई पनि निकै उपयोगी सिद्ध हुने हुँदा यो शोधकार्य औचित्यपूर्ण रहेको देखिन्छ ।

१.७ शोधको सीमाङ्कन

यस शोध कार्यको क्षेत्र र सीमा निम्नानुसार रहेको छ :

- (क) प्रस्तुत शोधपत्र सिन्धुली जिल्ला कमलामाई नगरपालिका र रानीवास गा.वि.स.भित्र बोलिने माभी भाषालाई आधार मानेर गरिएको छ,
- (ख) यस शोधपत्र कमलामाई नगरपालिका र रानीवास गा.वि.स.भित्रका माभी भाषा बोल्ने शिक्षकहरु एवम् अन्य माभी भाषी व्यक्तिहरूसँग माभी भाषाको पदसङ्गतिको बारेमा सोधेर नेपाली भाषासँग तुलना गरी विश्लेषण गरिएको छ,
- (ग) माभी भाषामा पाइने लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, आदरका आधारमा उद्देश्य विधेय, नाम-सर्वनाम, विशेषण-विशेष्य र भेदक-भेद्य बीचमा पाइने पदसङ्गितलाई नेपाली भाषाका पदसङ्गितसँग तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ,
- (घ) शोधपत्र उपर्युक्त सीमाभित्र सीमित रहेको छ ।

१.८. सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्नका लागि निम्न सामग्री सङ्कलन विधिहरु अपनाइएको छ :

(अ) अध्ययनका स्रोतहरु

(क) प्राथमिक स्रोत

यस अध्ययन अनुसन्धानको प्राथमिक स्रोतका रुपमा कमलामाई नगरपालिका र रानीवास गा.वि.स.मा बसोबास गर्दै आएका माभी र माभी भाषीहरूसँग प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता, सर्वेक्षण र प्रत्यक्ष सम्पर्कबाट यो अध्ययन गरिएको छ । यसरी यी क्षेत्रहरुमा

बसोबास गर्ने शिक्षक, बुद्धिजीवी एवम् माभी भाषीहरुलाई सूचक रुपमा चयन गरी यस शोधकार्यका लागि सामग्री सङ्कलनको क्रममा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

(ख) द्वितीयक स्रोत

सूचकहरुबाट प्राप्त तथ्याङ्क वा सूचनाहरु एवम् विभिन्न पत्रिकामा प्रकाशित लेख तथा रचनाहरु तथा प्रकाशित एवम् अप्रकाशित शोधप्रबन्धबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई शोध निर्देशक एवम् भाषाविज्ञहरुद्वारा रुजु गराइ यस शोधकार्यमा प्रयोग गरिएको छ । यस शोधकार्यका लागि कमलामाई नगरपालिका र रानीवासका माभी भाषीहरुसँग पदसङ्गतिका सम्बन्धमा छलफल, कुराकानी/संवाद गराइएको छ साथै पुस्तकालयीय विधिको समेत उपयोग गरिएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रुपरेखा

यस शोधकार्यको रुपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

अध्याय एक	शोध परिचय
अध्याय दुई	पदसङ्गतिको सैद्धान्तिक परिचय र वर्गीकरण
अध्याय तीन	सङ्कलित सामग्रीहरुको व्यवस्थीकरण
अध्याय चार	माभी भाषा र नेपाली भाषाबीचको पदसङ्गतिगत विश्लेषण
अध्याय पाँच	उपसंहार (निष्कर्ष र सुझावहरु)
सन्दर्भसामग्री	
परिशिष्ट	

अध्याय—दुई

पदसङ्गतिको सैद्धान्तिक परिचय र वर्गीकरण

२.१ पदसङ्गतिको परिचय

तत्पुरुष सामासिक विधानबाट निर्मित पदसङ्गति शब्द व्युत्पन्न शब्द हो । यहाँ 'पद' भन्नाले वाक्यमा व्यवहार गर्न लायक वा व्यवहार गरिएका शब्दको कोटिलाई बुझिन्छ । सङ्गतिको अर्थ मेल, अन्वय, समानता वा तुल्यता हुन्छ । पदसङ्गति भन्नाले वाक्यभित्रका पदहरूका बीच रूपात्मक मेल हुनु हो । वाक्यीय संरचनामा आएका दुई वा दुईभन्दा बढी एकाइहरू (शब्दहरू) ले समान रूपगत अभिलक्षण देखाउनु सङ्गति हो (शर्मा, २०६०:१९७) ।

वाक्यमा आउने पदहरूका बीचको मेल वा सङ्गतिलाई नै पदसङ्गति भनिन्छ (भण्डारी र अन्य, २०६५: ११२) ।

वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरूका बीचको रूपात्मक मेल वा अनुकूलनलाई सङ्गति भनिन्छ । यस्तो सङ्गतिमा विशेष गरेर कर्ता र क्रियापद तथा विशेष्य (नाम/सर्वनाम) र विशेषणका बीचको मेललाई लिइन्छ । वाक्यमा लिङ्ग, वचन, पुरुष तथा आदरका दृष्टिले कायम हुने सङ्गति नेपालीमा विशेष महत्त्व हुन्छ (अधिकारी, २०४९:५४) ।

वाक्यमा सङ्गति भन्नाले पदहरूका बीच लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थीको मेल अथवा तुल्यता हो (अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिका, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, २०४६:१०४) ।

वाक्यभित्रका पदहरू बीच रूपात्मक मेल हुनु भनेको ती पदहरू एकआपसमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर आदि पक्षमा मेल (अन्वय) हुनु हो । यदि वाक्यमा यस किसिमको सङ्गति भएन भने त्यसमा व्याकरणिक अशुद्धि उत्पन्न हुनुका साथै त्यसले स्पष्ट अर्थबोध गराउन सक्दैन (पराजुली, डा.मोतीलाल र अन्य, (२०६५:१३१) ।

तसर्थ पदसङ्गति छ/छैन भन्ने आधारमा व्याकरणिक दृष्टिले वाक्य शुद्ध र अशुद्ध रूप पत्ता लगाइन्छ । जस्तै:

- (क) बहिनी आउँछ ।   (ख) म गयो ।   (ग) तिमीहरू खान्छस् ।
(घ) तपाईं जानेछ ।   (ग) हिजो राम काठमाण्डौ जान्छ ।

यी माथिका वाक्यहरूमा उद्देश्य र विधेय त छन् । संरचनाका आधारमा हेर्दा माथिका वाक्यहरू शुद्ध देखिए तापनि सङ्गतिका आधार नमिलेकाले व्याकरणिक दृष्टिमा अशुद्ध छन् । वाक्य 'क' मा वाक्यको कर्ताको लिङ्गअनुसार क्रिया (विधेय) रहेको छैन । वाक्य 'ख' मा

कर्ताको पुरुषअनुसार क्रिया छैन । वाक्य 'ग' मा कर्ताको वचनअनुसार क्रिया रहेको छैन । वाक्य 'घ' मा आदरको तहअनुसार क्रिया रहेको छैन । वाक्य 'ड' मा कालिक असङ्गति छ । यी माथिका वाक्यहरू संरचनाका आधारमा ठिकै भए तापनि व्याकरणिक दृष्टिले अशुद्ध छन् । तसर्थ, पदसङ्गति वाक्यको व्याकरणिक शुद्धिमापक उपकरण हो ।

२.२. पदसङ्गतिको वर्गीकरण

पदसङ्गतिलाई मूलतः चार भेद गर्न सकिन्छ :

- (क) उद्देश्य र विधेयहरूबीच मेल
- (ख) नाम र सर्वनामबीच मेल
- (ग) विशेषण र विशेष्यबीच मेल
- (घ) भेदक र भेद्यबीच मेल (ढकाल, शान्तिप्रसाद, २०६५:१८९) ।

२.२.१ उद्देश्य र विधेयबीच मेल:

वाच्यको प्रकृतिअनुसार कर्ता, कर्म वा क्रियाको भाव वाक्यमा उद्देश्य बनेर आउँछन् यसरी कर्तृवाच्यमा कर्ता त कर्मवाच्यमा कर्म नै उद्देश्य हुन्छन् । कर्ता वा कर्मको लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको आधारमा क्रिया (विधेय) हुनुपर्छ ।

नेपाली र माथी भाषाका प्रयोक्ताहरूले निम्नानुसार उद्देश्य विधेयबीचमा सङ्गति गराउँछन् ।

(अ) लिङ्गका आधारमा

लिङ्ग	नेपाली भाषा	माथी भाषा
पुलिङ्ग	राम घर जानेछ ।	राम घर जाइनारआछ ।
	मैले भात खाएको छु ।	मुई भात खाइल आछुम् ।
	तँ आँप खान्छस् ।	तुइ आँम खाइछस् ।
	ऊ खान्छ ।	होइ (उ) खाइछइ ।
	माथीले माछा मायो ।	माथिन् माछ मार्ले ।
	गोरुले धान खायो ।	बर्दइनिन् धान खाइले ।
स्त्रीलिङ्ग	मैले भात खाएकी छु ।	मुई मात खाइलि आछुम् ।
	तँ आँप खान्छेस् ।	तुइ आँम खाइछस् ।
	ऊ भात खान्छे ।	होइ (उ) भात खाइछइ ।
	मथिनीले माछा मारिन् ।	मथिनिन् माछ मार्ले ।
	सीता घर जानेछिन् ।	सिता घर जाइनारआछि ।
	गाईले धान खायो ।	गाइनिन् धान खाइले ।

माथिको तुलनात्मक भाषिक प्रयोगका उदाहरणअनुसार नेपाली भाषीहरूले उद्देश्य पुलिङ्ग हुँदा, क्रिया (विधेय) पनि पुलिङ्गमा नै रहेको र उद्देश्य एकवचन स्त्रीलिङ्ग आए विधेय पनि एकवचन स्त्रीलिङ्ग नै प्रयोग गरिएको देखाइएको छ । तर, मानवेत्तरमा भने नेपालीमा लिङ्गगत प्रभाव पाइन्न भने माभी भाषामा पनि 'बर्दइनिन् धान खाइले' र 'गाइनिन् धान खाइले' गरी दुवै लिङ्गमा प्रयोग भएको क्रिया एउटै छ ।

माभी भाषाको वाक्य गठन प्रक्रियालाई हेर्दा सबै वाक्यहरूमा लिङ्गगत भेद भेटिँदैन । उद्देश्यमा जे आएपनि क्रिया (विधेय) मा भने एउटै रूपमा प्रयोग गरिएको भेटिएको छ । जस्तै: 'ऊ खान्छ' मा 'होइ खाइछइ' । त्यस्तै 'ऊ खान्छे' मा पनि 'होइ खाइछइ' गरी एउटै 'खाइछइ' क्रिया प्रयोग भएको देखिन्छ । 'माभीले माछा मायो' र 'मभिनीले माछा मारिन्' वाक्यहरूमा प्रयुक्त पुलिङ्गी क्रिया (विधेय) 'मायो' र स्त्रीलिङ्गी क्रिया जनाउने क्रिया 'मारिन्'लाई बुझाउन माभी भाषामा एउटै क्रिया रूप 'माले' प्रयोग गरिएको भेटिन्छ । माभी भाषामा चाहे मानव होस् या मानवेत्तर कर्ता जे भए पनि क्रिया (विधेय) प्रयोगमा एकरूपता पाइन्छ ।

(आ) वचनका आधारमा

वचन	नेपाली भाषा	माभी भाषा
एकवचन	छोरी प्रथम भई ।	छुनेनि प्रथम हक्ले ।
	म पुस्तक पढ्छु ।	मुई पुस्तक पढ्छु ।
	म विद्यार्थी हुँ ।	मुई विद्यार्थी हो ।
	तँ भुलेको हुनेछस् ।	तुइ भुल्ल हक्नारआछस् ।
	मानिस विवेकशील प्राणी हो ।	मानुस् विवेकसिल प्राणि हो ।
	ऊ भात खान्छ ।	होइ (उ) भात खाइछइ ।
बहुवचन	नेपाली	माभी
	हामी पुस्तक पढ्छौं ।	हाई पुस्तक पढ्छे ।
	हामी विद्यार्थी हौं ।	हाई विद्यार्थी हो ।
	तिमीहरू भुलेका हुनेछौं ।	तोराइ भुल्लाइ आछ ।
	मान्छेहरू विवेकशील प्राणी हुन् ।	मान्छेल विवेकसिल प्राणि हुन् ।
	उनीहरू भात खान्छन् ।	होल भात खाछत् ।
	छोरीहरू प्रथम भए ।	छुनेनिल प्रथम हक्ला ।

नेपाली वाक्यमा गठनमा कर्ता जुन वचनमा रहन्छ सोही वचनमा क्रिया (विधेय) को प्रयोग गरिन्छ । एकवचन कर्ता (उद्देश्य) भए एकवचनकै क्रिया र बहुवचनको कर्ता भए

बहुवचनकै क्रिया लेखिन्छ । तर, माझी भाषामा भने 'तँ' भन्दा 'तुइ' र तिमीहरुभन्दा 'तोराइ' वा 'तोरागत', 'ऊ' भन्दा होइ, 'उ' र उनीहरु भन्दा 'होल्' साथै छोरीभन्दा 'छुनेनि' र 'छोरीहरु' भन्दा 'छुनेनिल्' पदहरुको प्रयोग भेटिन्छ । यसरी हेर्दा लत्, ल, आइ जोडेर कर्तालाई बहुवचन बनाएको देखिन्छ । त्यस्तै क्रियामा एकवचन क्रिया 'खान्छ' 'खाइछइ' 'भई' मा 'हक्ले', 'भए' मा 'हक्ला' को प्रयोगले केही एकवचन र बहुवचनको क्रियारूपमा सामान्य एकरूपता देखिए तापनि बहुवचनमा लाँदा थुप्रै अन्तरहरु पाइन्छ ।

(इ) पुरुषको आधारमा

पुरुष	नेपाली भाषा	माझी भाषा
प्रथम पुरुष	म घर जानेछु ।	मुइँ घर जाइनारआछुम् ।
	मैले खाजा खाएको छु ।	मुइँ खाजा खाइल आछुम् ।
	म विद्यार्थी हुँ ।	मुइँ विद्यार्थी हो ।
	हामी बजार गएनौं ।	हाइँ बजार बइजाइले ।
	हामी रोटी खान्छौं ।	हाइँ पिठो खाइछे ।
द्वितीय पुरुष	तँ घरमा बस्छस् ।	तुइ घरका बछस् ।
	तँ मोटी छस् ।	तुइ मोटि आछस् ।
	तिमी स्कूल जान्छौ ।	तुइ इस्कूल जाइछस् ।
	तिमीहरु पानी खान्छौ ।	तोराइ पानि खाइछ ।
	तपाईं खाना खानुहुन्छ ।	तोरा खाना खाइछ ।
तृतीय पुरुष	ऊ पढ्छ ।	होइ (उ) पढ्छइ ।
	ऊ राम्रो छ ।	होइ (उ) मज्जार/माहाँल आछ ।
	उनी राम्री छिन् ।	होइ मज्जारि/माहाँलि आछि ।
	यिनीहरु त्यही बसून् ।	हेल आछिने बसइदिखन् ।

माथिका उदाहरणहरुमा नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा कर्ता (उद्देश्य) जुन पुरुषमा रहन्छ, त्यही पुरुषमा क्रिया (विधेय) को सङ्गति गराइन्छ ।

माझी भाषामा पनि उद्देश्य जुन पुरुषमा छ सोहीअनुसारको प्रथम, द्वितीय र तृतीय (अन्य) पुरुषले फरक-फरक बनोटका क्रिया प्रयोग गरिएको पाइन्छ । प्रथम पुरुष

एकवचनमा 'गाँ' भन्दा 'जाइनाइँ' र बहुवचन 'गयौँ' भन्दा 'जाइले' रूपको प्रयोग त्यस्तै द्वितीय पुरुषमा एकवचनमा 'बस्छस्' भन्दा 'बछस्' र बहुवचनमा 'खान्छौँ' भन्दा 'खाइछ' बोलिन्छ । यसरी हेर्दा सामान्य वर्तमान काल धातुमा छु/छे /छस् /छ/छइ/छस् जस्ता कालिक प्रत्ययहरु विभिन्न पुरुषका क्रियामा प्रयोग भएको भेटिन्छ ।

(ई) कालका आधारमा

काल	नेपाली	माभी
भूतकाल	कुखुरा बास्यो ।	खुक्रि साराइले ।
	म पढ्न गाँ ।	मुइँ पढ्न जाइनाइँ ।
	रामले खाजा खायो ।	रामन् खाजा खाइले ।
	बहिनी आइन् ।	बहिनि आइले ।
अभूतकाल	म पढ्छु ।	मुइँ पढ्छु ।
	तँ किताब किन्छस् ।	तुइ किताब किन्छस् ।
	उनीहरु सिनेमा हेर्छन् ।	होल सिनिमा हेर्छत् ।
	म ठूलो हुनेछु ।	मुइँ बड्ख हकनारआछुम् ।
	हामी काठमाण्डौ जानेछौँ ।	हाइँ काठमान्डउ जाइनारआछे ।
	तँ किताब पढ्नेछस् ।	तुइ किताब पठ्नारआछस् ।

माथिका तुलनात्मक उदाहरणहरुमा वर्तमानकालका नेपाली क्रियाहरुकै स्वरूपमा भण्डै माभी भाषामा उद्देश्य र विधेयको सङ्गति गराइएको छ । 'म किताब पढ्छु' लाई माभी भाषामा 'मुइँ किताब पढ्छु' भनी दुवै भाषामा क्रियाप्रयोगमा एकरूपता भेटिएको छ । भूतकालमा माभी भाषामा धातुमा नाइँ, ले, लास्, ल आदि प्रत्यय र भविष्यत्कालमा हकनार, गर्नार, धातुमा थपी आछु, आछे, आछस्, आछ जस्ता प्रत्यय लगाइन्छ ।

(उ) पक्षको आधारमा

पक्ष	नेपाली	माभी
सामान्य	म कथा पढ्छु ।	मुई कथा पढ्छु ।
	तँ स्कुल जानेछस् ।	तुइ इस्कुल जाइनारआछस् ।
	कुकुर भुक्यो ।	कुक्ल धुक्ले ।
अपूर्ण	हामीले किताब पढ्दै छौं ।	हाई किताब पढ्तिन् आछे ।
	तैले खाजा खादै हुनेछस् ।	तुइ खाजा खाइतिन् हक्नारआछस् ।
	मैले किताब पढ्दै थिएँ ।	मुई किताब पढ्तिन् गर्तेनाई ।
पूर्ण	म घर गएको थिएँ ।	मुई घर जाइल रइनाई ।
	हामीले काम गरेका छौं ।	हाई काम गर्नार आछे ।
	उनीहरूले पढेका हुनेछन् ।	होल पढ्लाइ हक्नारआछत् ।
अभ्यस्त	म रोटी खान्थेँ ।	मुई पिठो खाइतेनाई ।
	हामी चुरोट खान्थ्यौं ।	हाई चुरोट पितेले ।
अज्ञात	ठूलो पानी परेछ ।	बड्ख पानि परलाछइ ।
	हरिले खाजा खाएछ ।	हरिन् खाजा खाइलसइ ।

यसरी माथिका उदाहरणहरूले के देखाउँछन् भने नेपाली भाषामा भैं माभी भाषामा पनि समयको सूक्ष्म विभाजन बुझाउने पक्षको पाँच ओटा भेदको नै प्रयोग भेटिन्छ । सामान्य पक्षमा धातुमा कालिक प्रत्यय गाँसिन्छ । जस्तै: जाइछु, जाइनाई, जाइनारआछु आदि । अपूर्ण पक्षमा धातुमा तिन् प्रत्यय थपी सम्बन्धित कालको सहायक क्रिया राखिन्छ । पूर्ण पक्षमा धातुमा ल, आइ, इला, प्रत्यय थपी सहायक क्रिया दिइन्छ । अभ्यस्त पक्ष माभी भाषामा पनि भूतकालमा मात्र हुन्छ । यसमा धातुमा ते+नाई/ले/ला आदि थपिन्छ । अज्ञात पक्षको प्रयोग माभी भाषामा भूतकालमा मात्रै गरिन्छ । अनि उद्देश्य र विधेय सङ्गति मिलाइन्छ ।

(ऊ) भावका आधारमा

भाव	नेपाली भाषा	माथी भाषा
सामान्यार्थ	राम घर जान्छ ।	राम घर जाइछइ ।
	उनीहरु भकुण्डो खेल्छन् ।	होल भकुण्डो खेल्छत् ।
आज्ञार्थ	तँ किताब पढ् ।	तुइ पढ् ।
	तिमी घर जाऊ ।	तुइ घर जाबे ।
इच्छार्थ	उनीहरु यही बसून् ।	होल उछिने बसाइदिखन् ।
	म स्कुल जाऊँ ।	मुइँ इस्कुल जाऊँ ।
सम्भावनार्थ	पानी पर्ला ।	पानि पर्ति ।
	हरिले मलाई बोलाउला ।	हरिन् मिलाइ बालाइन् ।
सङ्केतार्थ	पानी पयो भने हिलो हुन्छ ।	पानि परल्ते भने हिलोहक्छि ।
	घाम लागे, गर्मी हुन्छ ।	दिन लाग्लासिन गर्म हक्छि ।

विभिन्न भाव जनाउन नेपाली भाषामा भैं सामान्यार्थ, विध्यर्थ (आज्ञार्थ, इच्छार्थ) र अनिश्चयार्थ (सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ) भावको प्रयोग गरिन्छ । क्रियाको अर्थ वा वृत्तिका आधारमा पनि उद्देश्य र विधेयबीच सङ्गति गराइन्छ । तर, द्वितीय पुरुषमा भने इच्छार्थ भाव प्रकटित भाषिक स्वरूप माथी भाषामा भेटिन्न । जस्तै: 'तँ ठूलो भएस्' वा 'तिमी ठूलो भए' लाई माथी भाषामा प्रयोगमा ल्याइँदैन ।

(ए) आदरको आधारमा

आदरको तह	नेपाली भाषा	माथी भाषा
अनादर	तँ पढ्छस् ।	तुइ पढ्छस् ।
सामान्य आदर	तिमी खान्छौ ।	तुइ खाइछस् ।
उच्च आदर	तपाईं खाना खानुहुन्छ ।	तोरा खाना खाइछ ।
अत्युच्च आदर	बाबुसाहेब कुर्सीमा हुनुहुन्छ ।	बाबुसाहेब कुर्चिका आछ ।

नेपालीमा भैं माथी भाषामा पनि आदरका तहहरु सामान्य, उच्च र अत्युच्च गरी तीन प्रकारका देखिन्छन् । 'बक्स' धातुबाट बन्ने क्रियारूपको प्रयोग भने माथी भाषामा गरिन्न ।

(ऐ) ध्रुवीयता (करण र अकरण) का आधारमा

अवस्था	नेपाली भाषा	माथी भाषा
करण	म घाँस काट्छु ।	मुइँ घाँस काट्छु ।
	हरि सुत्यो ।	हरि सुत्ले ।
	पानी परेछ ।	पानि परलछइ ।
	सन्तानले डाँडाकाँडा ढाकून् ।	सन्तानतिन् डाँडाकाँडा ढाकेत् ।
अकरण	म घाँस काट्दिनँ ।	मुइँ घाँस बइकाटुँ ।
	हरि सुतेन ।	हरि बइसुत्ले ।
	पानी परेनछ ।	पानि बइपरलछइ ।
	सन्तानले डाँडाकाँडा ढाकून् ।	सन्तानतिन् डाँडाकाँडा बइढाकइदिखन् ।

करण अकरणको सम्बन्धमा पनि माथी भाषामा स्पष्ट प्रयोग भेटिन्छ । जसरी नेपाली भाषाका क्रियापद (विधेय) मा अगाडि, बीच र अन्त्यमा 'न' जोडी करणलाई अकरण बनाए भैं माथी भाषामा क्रियापद अगाडि 'बइ' थपी नकारात्मक अर्थबोधक अकरण बनाइन्छ । 'म घाँस काट्छु' लाई माथी भाषामा 'मुइँ घाँस काट्छु' र 'काट्दिनँ' लाई 'बइकाटुँ' बनाइ अकरण बनाइन्छ ।

(ओ) वाच्यका आधारमा

भाषा	कर्तृवाच्य	कर्मवाच्य	भाववाच्य
नेपाली भाषा	म किताब पढ्छु ।	मद्वारा किताब पढिन्छ ।	×
	रामले किताब पढ्यो ।	रामद्वारा किताब पढियो ।	×
	भाइ लड्यो ।	×	भाइद्वारा लडियो ।
	सपना हाँस्छिन् ।	×	सपनाद्वारा हाँसिन्छ ।
माथी भाषा	मुइँ किताब पढ्छुँ ।	मुइँद्वारा किताब पढनेजाइछे ।	×
	रामन् किताब पढ्ले ।	रामद्वारा किताब पढनजाइले ।	×
	भाइ लड्ले ।	×	भाइद्वारा लड्नि जाइले ।
	सपना हाँस्छइ ।	×	सपनाद्वारा हाँस्नजाइछे ।

नेपाली भाषामा भैं माभी भाषामा पनि वाच्यका तीन भेद रहेको छ । कर्तृवाच्यमा क्रिया कर्ताअनुसार, कर्मवाच्यमा क्रिया कर्मअनुसार र भाववाच्यमा न कर्ता न कर्मअनुसार क्रिया रहन्छ । माभी भाषा कर्तृवाच्यमा रहेको कर्म बहुवचनमा रहँदा कर्मवाच्यमा लाने व्यवस्था छैन ।

२.२.२ नाम र सर्वनामका बीच सङ्गति

नेपाली	माभी
नरेश घर जान्छ । ऊ रोटी खान्छ ।	नरेस घर जाइछइ । होइ पिठो खाइछइ ।
गोरु आयो । यसले धान खायो ।	बर्दइ आइले । होइ धान खाइले ।
माभीले माछा माच्यो । उसले माछा खायो ।	माभिन् माछ मार्ले । होइ माछ खाइले ।
सरलाहरु बजार जान्छन् ।	सरलाल बजार जाइछत् ।
उनीहरु खाजा खान्छन् ।	होल खाजा खाइछत् ।

“गाईले, मभिनीले र गोरुले” को सट्टामा माभी भाषामा गाइनिन्, मभिनिन् र बर्दइनिन् प्रयोग गरिन्छ । यिनीहरुमा गरिएको ‘न’ को प्रयोगले मानव र मानवेत्तरमा समान रूप कर्ता कारकको प्रथमा विभक्ति गाँसिएको देखिन्छ । उद्देश्यमा प्रयुक्त नामको सट्टामा प्रयोग हुने सर्वनामबीच सङ्गति देखिन्छ । ऊ, उनी, त्यो, मा समेत ‘होइ’ को नै प्रयोग गरिएकाले प्रयोगमा एकरूपता देखिन्छ । नामको सट्टामा प्रयोग गरिएको सर्वनाममा सङ्गति छ ।

२.२.३ विशेषण र विशेष्यका बीच सङ्गति

विशेष्य एकवचन पुलिङ्ग भए ओकारान्त विशेषण, एकवचन स्त्रीलिङ्ग भए ईकारान्त र दुवैमा बहुवचन भए आकारान्त विशेषण पद नेपाली भाषामा लिए भैं माभी भाषामा पनि यस्तै रूपको प्रयोग हुन्छ । तर कतै अलि फरक पाइन्छ ।

नेपाली	माभी
कालो गोरु	काड्ड बर्दइ
काला गोरुहरु	काड्डाइ बर्दइल
अग्लो छोरो	ढाङ्ग छोडारि
अग्ली छोरी	ढाङ्ग छुनेनि

२.२.४ भेदक र भेद्यका बीच सङ्गति

नेपाली

उसको छोरो

उसकी छोरी

मेरो छोरो

सुँगुरको पाठो

माभी

होकर बेटाक्

होक्रि बेटेक्

मोर छोडारि

सोरिर् पाठा

भेदक विशेषणमा गाँसिन आउने षष्ठी विभक्तिका चिह्नहरूलाई माभी भाषामा 'को' लाई 'कर', 'र' मा 'की' लाई 'क्रि' र 'का' लाई 'क्रा' को रूपमा प्रयोग गर्दछन् । भेद्य एकवचन पुरुष भए 'को' सट्टामा 'कर' र भेद्य बहुवचन भएमा 'का' को सट्टामा 'क्रा' र स्त्रीलिङ्गी एकवचन भए 'की' को सट्टामा भेदकमा 'क्रि' माभी भाषामा गाँसिन्छ ।

निष्कर्षमा माभी भाषामा नेपाली भाषामा जस्तो जटिल पदसङ्गतिको व्यवस्था हुँदैन । उद्देश्य र विधेयको बीच हुने पदसङ्गतिमा लिङ्ग र वचनगत भेद पाइँदैन । तँ, तिमी आदिमा पनि तुङ्गको प्रयोग पढ्छस्, पढ्छौ जस्ता क्रियामा पनि पढ्छस् रूपको प्रयोग माभी भाषामा हुन्छ । नेपाली भाषामा विशेषण विशेष्यको सङ्गतिमा विशेष्य एकवचन पुरुष हुँदा विशेषण ओकारान्तमा टुङ्गिने, त्यस्तै स्त्रीलिङ्ग एकवचनमा हुँदा ईकारान्तमा र बहुवचनमा भए आकारान्तमा टुङ्ग्याउने काम हुन्छ । त्यस्तो प्रभाव माभी भाषामा पनि काड्ड, काड्डि, काड्डाइ, (कालो, काली, काला) प्रयोग हुन्छ । उद्देश्य र विधेय सङ्गति गराउँदा एउटा क्रियामा कालिक प्रत्यय उद्देश्यको लिङ्ग, वचन र पुरुषले प्रभाव पारेको भेटिन्छ ।

अध्याय-तीन

सङ्कलित सामग्रीहरूको व्यवस्थीकरण

यहाँ सामग्री भन्नाले भाषा सामग्रीलाई भन्न खोजिएको छ । एउटै परिवारभित्रका भाषा भएर पनि माझी र नेपाली भाषामा प्रयोगका आधारमा केही समानता र धेरै असमानता पाइन्छ । माझी र नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययनका क्रममा भेटिएका विभिन्न वर्गका शब्दहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

३.१ नेपाली र माझी भाषासम्बन्धी वर्गगत व्यवस्थीकरण

नाम वर्ग

नेपाली-माझी	नेपाली-माझी	नेपाली-माझी
अँजुली-कोप्	खोर्सानी-खुर्सान	दाल-पइँतो
अरिगाँल-लोकडे	खोला-जोल	नाड्लो -सुपा
असुरो -आसालि	गाली-डाउनो	नाम्लो -लम्वि
उखु-अँखु	गुँड-खोंदा	पिपल-पाकुलि
आँखा-आँखि	गोबर-गोबल	फरिया-गुने
आन्द्रा-आँति	गोलभेडा-रामिन्डा	बच्चो -छवाएक्
उपियाँ-उफ्रा	गौंथली-बादुली	बञ्चरो -कुलारि
ओखल-उखलि	घाँटी-घेनटि	वयर-कोलि
ओठ-चेउँठो	चकटी-बँइठो	वाखा- छाग्रि
औला-अँउँलि	चाक-बुड	बाघ-चितो
कपास -बाँगो	चितुवा-चिता	बाडुली-ह्याकुति
कमिलो -चिउँठि	छिचिमिरा-न्यामनि	भँगालो -सोरि
कलेजो -काराजि	छुचुन्द्रो -चिँत	भुँडी-पेट
काख-कोला	छेपारो -टेक्रासि	भ्याकुतो -भ्याकुता
काग-कावा	जाँड-मुन्	मानिस -मानुस्
कीरा-पिलुवा	जुका-च्यारि	मान्द्रो -पटे
कुकुर-कुक्ल्	जुम्रा-उकुँनि	मुसा-गिडुँलि
कुखुरा-खुक्ुरि	जुरेली-राइटुले	रुख-गाछ
कोदो -डुसि	टपरी-टपरा	रोटी-पिठो

कोया-आँठि	टाउको -कापाल	सर्प-सापा
कोशी-लदि	ढडिया-कुईनि	साङ्लो -बिरि
खरायो -खराइ	ढुङ्गा-पाथर	सितन-ओलेसि
खुकुरी-चोपो	थाङ्गनो -छेतरो	सिस्नो -चाँडल
खोया-ठँट	दाउरा-काठि	हाँडी-खप्रा
दियालो-मिथा	पिठो-सातु	प्याँख-पोख
माटो-माटी	सास-साँस्	बंगुर-सुंगुर
गिदी -मथिगल	आगो-आगि	

भरखर कोरलेको पोथी चल्ला -चिउनी

भरखर कोरलेको भाले चल्ला-चिउना

फुलपार्ने उमेरको पोथी-टेले

नाता जनाउने नाम

नेपाली	माझी	नेपाली	माझी	नेपाली	माझी
नातिनी	नात्नि	फुपाजु	निना	फुपू	निनिद
भदै	निना	भदैनी	निनि	सोल्टा	साम्दि
सोल्दिनी	साम्दिनि	पोइ/लोगने	साँहेक	जोइ/स्वास्नी	बुँहेक/बोहेक
मामा	मामा	माइजु	मामि	दाजु	दाजि
भाउजु	भोजि	छोरा	छोडाँरि/बेटाक्	छोरी	छुनेनि/बेटेक्
जेठाजु	भसरेक्/भइँसुरद	जेठी आमा	टेठि	बुबा	बाउँ
आमा	आमा	जेठाबा	टेठा	जेठीआमा	टेठि
हजुरबुबा	बाजे	हजुरआमा	बज्यै	सानिमा	मोसि
दिदी	दिदि	काकी	ककि	देवर	दउरेक
नाति	नाति	बुढा	बुररा	बुढी	बुररि
भिनाजु	भाँटु	काका	कका	सानाबा	मोसाद

द अन्य भाषासँग नजिक रहेका ।

सर्वनाम

नेपाली	माभी	नेपाली	माभी	नेपाली	माभी
म	मुइँ	हामी	हाइँ	तँ	तुइ
तिमी	तुइ/तोरा	तपाई/हजुर	तोरा	ऊ	उ/होइ
उनी	उ/होइ	यिनीहरु	हेल	यो	ह्य
त्यो	होइ	उनीहरु	होल	आफू	आफि
कति	के ?	तिनीहरु	होल	तपाई	तोरा: (अतिआदरार्थी)

विशेषण

नेपाली	माभी	नेपाली	माभी	नेपाली	माभी
अग्लो	ढाङ्ग	अग्ली	ढाङ्गि	अग्ला	ढाङ्गाइ
कालो	काड्ड	काली	काड्डि	अँध्यारो	आँधारि
काला	काड्डाइ	मोटा	मोटाइ	ठूला	बउँडाइ
विचरो	बोपरा	अन्धो	नन्सरि	अमिलो	आम्तो
अलिनो	ओल्ने	कमलो	कउँलो	चिप्लो	पिच्छल्
छुच्चो	ठोना	जेठी	जेड्कि	ठूलो	बड्ख
ठूली	बड्खि	रातो	पिर्ल	राम्रो	माहाँल/ मज्जार
रित्तो	सुदे	सानो	स्यान्ख	उसको	होक्
मेरो	मोर्	एक ओटा	एउटि	दुई ओटा	दुइटि
चार ओटा	चारउटि	पाँच ओटा	पाँचुटि	छ ओटा	छौँटि
धारिलो	लाग्नार	चम्किलो	उज्याला	निकै	धेरै

क्रिया

नेपाली	माभी	नेपाली	माभी	नेपाली	माभी
उड्नु	दुला	पखिनु	अस्या	उन्नु	गुँथा
पिउनु	प्या	कराउनु	सारा	पोख्नु	हर्का
कुट्नु	हिर्का/कुटा	पवाल पार्नु	फोड्सा	खस्नु	खसाद

फुलपानु	डिमापाराद	खानु	खा	बयलिनु	चतरा
जानु	जाद	बालु	जिंगा	खुवाउनु	खाद
भयो	हक्ले	खोजु	हेरा	राखु	धरा
खोस्नु	खौसा	रुनु	काँदा	गोडनु	कामा
घचेटनु	पेला	ल्याउनु	आना	चपाउनु	चिवाद
हराउनु	नाठा	चिप्लनु	पिछ्लल्या	चिमोटनु	चिउँठ्या
गाउनु	गिदा	चुठनु	रागरा	जोत्नु	जोता
टिप्नु	टिपा/टुना	ठुङ्गनु	ठउँट्या	पढनु	पढद
दुख्या	बथाइले	पठाउँछ	पठाइछि	सिकाउँछ	सिकाइछिद
घोचु	घोचा	पस्नु	पोसा	टिपाउँछ	टुनाइँछि

अव्यय वर्ग

नेपाली	माझी	नेपाली	माझी	नेपाली	माझी
अघिल्लिर	अगाडि/दिसउँद	अचेल	आँचाल्	अस्ति	पोरसिँ
अहिले	अँखन्	उता	ओथउने	एकदम	अँउधि
घरमा	घरकाद	घरबाट	घरबाटे द	जति	जच्चा
जस्तो	ठि/जिन्खाइ	तल	हट्ठद	तलतिर	हठ्लच
तिर	दिसउँ	पर्सि	परसु	बेलुका	न्याहाराद
भोलिपर्सि	कालुपर्सुद	माथि	उप्रद	मुनि	हट्ठ
यता	इतइद	वर	एभर्द	संग	सिन्
हिजै	कानिन	हिजो	कानि		

खोज अनुसन्धानका क्रममा प्रयोग गरिएका वा गर्न खोजिएका शब्दहरूलाई यहाँ समेट्ने काम गरिएको छ । अव्ययवर्गभिन्न नै क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक, विस्मयाधिबोधक र निपात शब्दहरू पर्छन् । ती शब्दहरूलाई अव्ययवर्गभिन्नै राखी प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ प्रस्तुत कतिपय शब्दहरू नेपाली, मैथिली, दनुवारी आदि भाषाका शब्दहरूसँग नजिक रहेको भेटिन्छ, जसलाई सङ्केतद्वारा चिह्नित गरिएको छ ।

अध्याय-चार

माभी भाषा र नेपाली भाषाबीचको पदसङ्गतिगत विश्लेषण

माभी भाषा र नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन नै प्रस्तुत खोज-अनुसन्धानको मूल विषय हो । खोज र अनुसन्धानको काम निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो । यसको क्षेत्र व्यापक र फराकिलो छ । खोज-अनुसन्धान जति गरे पनि आफैँमा पूर्ण हुन सक्तैन । यहाँ जेजति खोज र अनुसन्धानको माध्यमले सम्बद्ध विषय क्षेत्रभित्रका तथ्यहरु भेटिएका छन्, ती सीमित भएपनि महत्वपूर्ण उपलब्धि मानी प्रस्तुत शोधमा अध्ययनमा अध्ययन गरिएको छ ।

भारोपेली परिवारभित्र पर्ने यी दुई भाषाका पदसङ्गतिमा कति समानता र कति वैषम्य छन् भनी केलाउनु नै यस कार्यको मूल अभीष्ट रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा पदसङ्गतिका भेदहरुलाई सूक्ष्म अध्ययन गरी यी दुई भाषामा तुलना गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.१ उद्देश्य र विधेयको सङ्गति

वाच्यको प्रकृतिअनुसार वाक्यमा कर्ता, कर्म वा क्रियाको भाव नै उद्देश्य बनेर आएको हुन्छ । कर्तृवाच्यमा कर्ता, कर्मवाच्यमा कर्म र भाववाच्यमा क्रियाको आफ्नै भाव उद्देश्य रहेका हुन्छन् । वाक्यमा उद्देश्यको लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, आदर आदिका आधारमा विधेयबीचमा मेल हुनुपर्दछ ।

४.१.१ लिङ्गको आधारमा पदसङ्गति

४.१.१.१ लिङ्गको परिचय

लिङ्ग शब्दको शाब्दिक अर्थ कुनै कुराको पहिचान हुने चिह्न, निसान, लक्षण वा स्त्री र पुरुष छुट्याउने प्राणीको शरीरको चिह्न हो । यसलाई अङ्ग्रेजीमा 'जेन्डर' भनिन्छ ।

जुनसुकै भाषाका वाक्यमा नामसँग कुनै शब्द (सर्वनाम, विशेषण, कोटिकर, सम्बन्धपद, क्रिया) को पदसङ्गतिको भेदमा जति किसिमको अर्थभेद देखिन्छ त्यसलाई लिङ्ग भनिन्छ (पोखरेल, २०५४:६५) ।

लिङ्ग मूलतः दुई प्रकारका छन् : (क) प्राकृतिक लिङ्ग (ख) व्याकरणिक लिङ्ग ।

प्राकृतिक लिङ्ग जैविक आधारमा वर्गीकृत हुन्छ भने व्याकरणिक लिङ्ग भाषिक व्यवस्थाको आधारमा वर्गीकृत हुन्छ । प्राकृतिक लिङ्गका आधारमा पुरुष वा भाले बुझाउने पुलिङ्ग, स्त्री वा पोथी बुझाउने स्त्रीलिङ्ग, पुरुषत्व वा स्त्रीत्वको अभाव भएकालाई नपुङ्सक

लिङ्ग भनी छुट्याइएको पाइन्छ तर व्याकरणिक लिङ्ग भने भाषा अनुरूप भाषा पिच्छे भिन्न हुन्छ । व्याकरणिक लिङ्गले कोशीय अर्थ प्रदान नगरी व्याकरणिक अर्थ प्रदान गर्दछ (भट्टराई, २०४०:४) ।

लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित हुन्छ । यसलाई विभिन्न स्थितिमा देखाउन सकिन्छः

(अ) शाब्दिकः लोग्ने, स्वास्नी, भाइ, बहिनी, गाई, गोरु, भाले, पोथी

(आ) व्युत्पादनात्मक : छोराश्छोरी, नातिश्नातिनी, सुब्बाश्सुब्बिनी, बाँदरश्बाँदनी,
बाघश्बाघिनी

(इ) वाक्यात्मकः लोग्ने आयोश्स्वास्नी आई । मेरो सानो नाति पढ्छश्मेरो सानी नातिनी पढ्छे (अधिकारी, २०४९:५४) ।

स्त्री र पुरुष बुझाउने व्याकरणको चिह्न लिङ्ग नेपाली भाषामा पोथी वा स्त्री बुझाउने स्त्री लिङ्ग, भाले वा पुरुष बुझाउने पुलिङ्ग गरी विशेषतः दुईप्रकारको पाइन्छ । लिङ्गको अभिव्यक्ति नाम, विशेषण र क्रियापदमा हुन्छ ।

बाठो केटो आयो । (पु)

बाठी केटी आई । (स्त्री)

यी माथिका वाक्यहरूमा पहिलो वाक्यमा पहिलो वाक्य पुलिङ्ग जनाउने र दोस्रो वाक्यमा स्त्रीलिङ्ग जनाउने वाक्यहरू हुन् । पहिलो बाठो (विशेषण), केटो (नाम) र आयो (क्रियापद) पुलिङ्ग जनाउनका लागि पदहरू आएका छन् भने दोस्रोमा बाठी (विशेषण), केटी (नाम) र आई (क्रियापद) स्त्रीलिङ्ग जनाउनका लागि पदहरू आएका छन् । नेपाली भाषामा भने सर्वनाम र अव्ययहरूले लिङ्गको अभिव्यक्ति दिँदैनन् । मानवेत्तर सजीव नाम लिङ्ग परिवर्तन भएतापनि यसले लिने क्रियापद (विधेय) मा लिङ्गगत असर पार्दैन ।

गोरु चर्छ । (पु)

गाई चर्छ । (स्त्री)

माथि दिइएको उदाहरणहरूमा मानवेत्तर नाम गोरु र गाईमा लिङ्ग परिवर्तन गरिएको भएतापनि दुवै लिङ्गी नाम (उद्देश्य) ले लिएको क्रियापद (विधेय) मा भने लिङ्गगत असर छैन ।

यी बाहेक केही व्याकरणकारहरूद्वारा नपुंसक र अभयलिङ्ग भनी लिङ्गको प्रकारका बारेमा चर्चा गरिए पनि तिनको पुलिङ्गकै स्वभाव प्रस्तुत हुन गई वाक्यमा प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसैले वाक्य परिवर्तनमा यस्ता लिङ्गको कुनै अस्तित्व हुँदैन (बराल र अन्य, २०५७: ३८) ।

४.१.१.१.२ व्युत्पादानात्मक

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
नाति	नातिनी	नाति	नात्नि
फुपाजु	फुपू	निना	निनि
सोल्टा	सोल्तिनी	साम्दि	साम्दिनि
छोरा	छोरी	छोडारि/बेटाक्	छुनेनि/बेटेक्
काका	काकी	कका	ककि
बुढा	बुढी	बुर्रा	बुर्रि

नेपाली भाषामा पुलिङ्गबाट स्त्रीलिङ्ग जनित शब्दको व्युत्पादन गर्न सकिए जस्तै माभी भाषामा पनि पुलिङ्गबाट स्त्रीलिङ्ग जनित शब्दमा व्युत्पादन गर्न सकिन्छ । कुनै-कुनै शब्दहरु नेपाली भाषासँग मिलेको पाइन्छ । हुन त माभी भाषामा आफ्नै शब्दहरु पनि पर्याप्त होलान तर तिनीहरु अप्रचलित भई व्यवहारमा नआएको हुन सक्तछ ।

४.१.१.१.३ वाक्यात्मक

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
छोरो आयो ।	छोरी आई ।	छोडारि आइले ।	छुनेनि आइले ।
माभीले माछा माच्यो ।	मभिनीले माछा मारिन् ।	माभिन् माछ मार्ले ।	मभिनिन् माछ मार्ले ।
गोरुले धान खायो ।	गाईले धान खायो ।	वर्दइनिन् धान खाइले ।	गाइनिन् धान खाइले ।
यो सानो छोरो हो ।	यो सानी छोरी हो ।	होइ स्यान्ख छोडारिआछ ।	होइ स्यान्ख हुनेनि आछि ।
मेरो नाति राम्रो छ ।	मेरो नातिनी राम्री छे ।	मोर् नाति माहाँल आछ ।	मोरि नात्नि माहाँलि आछि ।

नेपाली भाषामा वाक्यात्मक तहमा लिङ्गको उपस्थिति जति सघन छ त्यति माभी भाषामा पाइँदैन । उद्देश्यको संगतिमा नेपालीमा स्पष्ट भेद पाइन्छ भने माभी भाषामा कतैकतै मात्र भेद पाइन्छ । ‘छोडारि आइले’, ‘छुनेनि आइले’ दुवैमा क्रिया रूपको समान प्रयोग पाइन्छ भने ‘मोर नाति माहाँल आँछ’ र ‘मोरि नातिनि माहाँलि आछि’ आदिमा भने भेद पाइन्छ ।

४.१.१.२ लिङ्गका प्रकार

परम्परागत रूपमा व्याकरणकारहरूले नेपालीमा लिङ्गलाई प्राकृतिक लिङ्गसँग जोडी तीन लिङ्गको उल्लेख गरेको पाइन्छ-१, पुलिङ्ग: बाबु, छोरा, गोरु, २. स्त्रीलिङ्ग: आमा, छोरी, गाई..... ३. नपुंसक लिङ्ग: ढुङ्गो, किताब, कलम (भट्टराई, २०६०:५) ।

नेस्फिल्ड र पाणिनिको प्रभावमा पर्ने परम्परावादी नेपाली व्याकरणकारहरूले लिङ्गलाई ३वर्गमा बाँडेका छन् भने चूडामणि बन्धु, मोहनराज शर्मा आदि अधिकांशले नेपाली पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी दुई वर्गमा मात्र बाँडेको भेटिएको पाइन्छ ।

४.१.१.२.१ पुलिङ्ग

पुरुष वा भाले जनाउने पदलाई पुलिङ्ग भनिन्छ (भट्टराई, ढुंगेल, २०६४:५८) ।

नेपाली		माभी	
मानवीय	मानवेत्तर	मानवीय	मानवेत्तर
बुबा	मत्ता	बबा	मत्ता
छोरा	गोरु	छोडारि	बर्दइ
सोल्टा	राँगो	सामरि	राँगा
काका	बोको	कका	बोका
दाजु	कुकुर	दाजि	कुकल्
भिनाजु	पाडो	भाँट	पाडा
लोगने	वाच्छो	साँहेक	वाछा

नेपाली भाषामा जस्तै माभी भाषामा पनि पुरुष वा भालेलाई बोध गराउने पुलिङ्ग शब्दहरू पाइन्छन् । ती मध्ये केही पुलिङ्ग जनाउने शब्दहरू नेपाली रूप जस्तै माभी भाषामा समेत प्रयोग गरिएको भेटिन्छ ।

४.१.१.२.२ स्त्रीलिङ्ग

पोथी वा स्त्री जातिलाई बुझाउने पदलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ (भट्टराई, ढुंगेल, २०६४: ५८) ।
नेपाली र माझी भाषामा प्रयोग गरिने स्त्रीलिङ्गी शब्दहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

नेपाली		माझी	
मानवीय	मानवेत्तर	मानवीय	मानवेत्तर
आमा	ढोई	आमा	ढोइ
छोरी	गाई	छुनेनि	गाइ
सोल्टिनी	भैसी	सामद्नि	भइस्
काकी	बाखा	कक	छाग्रि
भाउजु	कुकुर्नी	भाजि	कुकल्नि
दिदी	पाडी	दिदि	पाडि
स्वास्ती	बाच्छी	बोहेक	बाछि

यसरी नेपाली भाषामा भाले र पोथी जनाउने सन्दर्भमा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग भए भैं माझी भाषामा पनि पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी लिङ्गभेद पाइन्छ । माझी भाषामा पनि कति लिङ्गभेदक शब्दहरू नेपालीसँग मिल्दा देखिन्छन् ।

४.१.१.३ नाममा लिङ्ग

कुनैपनि व्यक्ति, प्राणी, वस्तु, ठाउँ, भाव आदिलाई बुझाउने शब्दलाई नाम भनिन्छ (भण्डारी र अन्य, २०६५:३६) । व्यक्ति र वस्तु (प्राणी, पदार्थ, गुण वा धर्म) लाई जनाउने शब्द नाम हो (शर्मा, २०५०:४) । यो कुनै वस्तु वा दृश्य, अदृश्य, सङ्ख्येय, असङ्ख्येय, परिमेय पदार्थलाई बुझाउने विकारी शब्द हो । नामले व्यक्ति वस्तु, स्थान, अवधारणालाई, मूर्त भावनाजस्ता कुराहरूलाई पनि देखाउँछ ।

नाम शब्दले पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवैलाई देखाउँछ :

नेपाली		माझी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
मामा	माइजु	ममा	मामि
छोरा	छोरी	छोडारि	छुनेनि
भिनाजु	दिदी	भाँटु	दिदि
लोगने	स्वास्ती	साँहेक	बोहेक
गोरु	गाई	बर्दइ	गाइ
विर	भुनी	विर्	भुनि
भदैं	भैसी	निना	निनि
फुपाजु	फुपू	निना	निनि
लोगने मान्छे	स्वास्ती मान्छे	अँडे मानुस्	बेटि मन्सुनि

नेपाली भाषामा शब्दको तहमा जसरी लिङ्गभेद भेटिन्छ, त्यसरी नै माभी भाषामा पनि शब्दगत तहमा लिङ्गगतभेद पाइन्छ । नेपाली भाषामा पुलिङ्गलाई स्त्रीलिङ्गमा बदले भैं माभी भाषामा पनि बदल्न सकिन्छ । नेपाली भाषामा पुलिङ्गमा 'ई' प्रत्यय जोड्दा स्त्रीलिङ्ग (जस्तै: छोरो-छोरी), केटो-केटी, ठिटो-ठिटी मा लागे जस्तै व्यवस्था माभी भाषामा भने कम्पै पाइन्छ । माभी भाषामा पाइने इकार र उकार ह्रस्व लेखिन्छ । ममा-मामि, निना-निनि गरी 'इ' प्रत्ययको प्रयोग त भेटिन्छ तर ज्यादै कम । केही वाक्यात्मक तहमा लिङ्गगत व्यवस्था निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
राम घर जान्छ ।	सीता घर जान्छिन् ।	राम घर जाइछइ ।	सिता घर जाइछइ ।
छोरो आयो ।	छोरी आइन् ।	छोडारि आइले ।	छुनेनि आइले ।
हरिबजार जाँदैन ।	हिरा बजार जाँदिनन् ।	हीरा बजार बइजाइछइ ।	हिरा बजार बइजाइछइ ।
दाजुले किताब पढ्नु भयो ।	भाउजुले किताब पढ्नुभयो ।	दाजि किताब पढ्ले ।	भाजि किताब पढ्ले ।
माभीले माछा मायो ।	मभिनीले माछा मारिन् ।	माभिन् माछ मार्ले ।	मभिनिन् माछ मार्ले ।
गोरुले घाँस खायो ।	गाईले घाँस खायो ।	वर्दइनिन् घाँस खाइले ।	गाइनिन् घाँस खाइले ।

माथि दिइएको उदाहरणहरूले के देखाउँछ भने नेपाली भाषामा कर्ताको (उद्देश्यको) लिङ्गानुसार क्रिया रहेको छ । उद्देश्य पुलिङ्ग हुँदा विधेय (क्रिया) पनि पुलिङ्ग नै हुने र उद्देश्य स्त्रीलिङ्ग छ भने विधेय पनि स्त्रीलिङ्ग हुन्छ तर माभी भाषामा भने नेपाली भाषाकै जस्तो लिङ्गगत आधारमा उद्देश्य र विधेयको बीचमा पदसङ्गति भएको पाइँदैन । माथि दिइएको उदाहरणहरूमा नेपालीमा राम (पुलिङ्ग) र जान्छ (पुरुषजनित क्रिया), सीता (स्त्रीलिङ्ग) र जान्छिन् (स्त्रीजनित क्रिया) बीच सङ्गति भएको छ । तर, माभी भाषामा भने उद्देश्यको लिङ्ग अनुसार क्रियामा भेद देखिँदैन । जस्तै: माभी भाषामा राम (पु.) र सिता (स्त्री) दुवैले जाइछइ (क्रि.) लिएको छ । तसर्थ माभी भाषामा उद्देश्यमा लिङ्गगत भेद देखिए तापनि विधेयमा लिङ्गगत भेद पाइँदैन ।

४.१.१.४ सर्वनाममा लिङ्ग

नामपद वा नामपदावलीको सट्टामा आउने शब्द/पदलाई सर्वनाम भनिन्छ (भण्डारी र अन्य, २०६५:३८) । नामको सट्टामा वा नाम नकिटी आफैँ प्रयोग हुन आउने शब्द सर्वनाम हो (पराजुली, २०५७:२६) । संस्कृत विद्वान् भर्तृहरिले वस्तुको उपलक्ष्यमा प्रयोग हुने शब्दलाई सर्वनाम मानेका छन् (“वस्तुपलक्षणै यत्र सर्वनाम प्रयुज्यते”) ।

नाम, नामपद समूह तथा वाक्यको सट्टामा प्रयोग गरिने शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ (बराल र अन्य, २०६०:४४) । नाम, पदावली तथा वाक्यकै सट्टामा प्रयोग हुने शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ । नाम वा नाम पद समूहकोपुनरुक्ति रोकन त्यसको सट्टामा आउने शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ (शर्मा, २०६०:६४) ।

लिङ्गगत भेदका आधारमा प्रयुक्त भएका सर्वनामहरूको प्रयोग भएका केही नेपाली र माभी भाषाका वाक्यहरूको तुलना गरी हेरौँ :

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
म बजार गएको छु ।	म बजार गएकी छु ।	मुँइ घर जाइल आछुम् ।	मुइँ घर जाइल आछुम् ।
तँ खान्छस् ।	तँ खान्छेस् ।	तुइ खाइछस् ।	तुइ खाइछस् ।
तिमी जान्छौ ।	तिमी जान्छ्यौ ।	तुइ जाइछस् ।	तुइ जाइछस् ।
ऊ फूल टिप्छ ।	ऊ फूल टिप्छे ।	होइ फुल टुन्छइ (टिप्छइ) ।	होइ फुल टुन्छइ (टिप्छइ) ।

नेपाली भाषामा सर्वनामले लिङ्गभेद नछुट्याए तापनि क्रियाको आधारमा सर्वनामको लिङ्गभेद छुट्याउन सकिन्छ । तर, माभी भाषामा न सर्वनामले लिङ्गभेद छुट्याउँछ, न क्रियाले नै । मात्र निर्देशनका आधारमा पुलिङ्ग हो वा स्त्री लिङ्ग हो भनी छुट्याउनु पर्नेहुन्छ ।

४.१.१.५ विशेषणमा लिङ्ग

विशेषणले नाम वा नामिक पदको वर्णन गर्छ अथवा नामको अर्थलाई स्पष्ट गर्ने, विस्तार गर्ने, सीमित गर्ने वा विशिष्ट बनाउने काम गर्छ । विशेषण नाम वा नाम पदावलीको विस्तारक भएर आउँछ (अधिकारी, २०४९:२९) ।

कुन, कस्तो, कत्रो, कति आदि प्रश्नको जवाफमा आउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ (शर्मा, २०६०:६७) ।

संस्कृत विद्वान पाणिनिले विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्ने शब्दलाई विशेषण मानेका छन् (विशेष्यते अनेन इति विशेषणम्) ।

नेपाली र माभी भाषाको विशेषणमा लिङ्गको अवस्थाका बारेमा तलका उदाहरणहरु हेरौं:

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
राम्रो छोरो	राम्री छोरी	माहाँल छोडारि	माहाँलि छुनेनि
सानो भाइ	सानी बहिनी	स्यान्खि भाइ	स्यान्खि बहिनि
छुच्चो लोर्ने मान्छे	छुच्ची स्वास्नी मान्छे	ठोना अडे मानुस्	ठोनि बेटि मान्सुनि
जेठो दाजु	जेठी दिदी	जेडकि दाजि	जेडकि दिदि
कालो बोको	कालो बाखो	काड्ड बोका	काड्ड छाग्रि
त्यो राम्रो छ ।	त्यो राम्री छ ।	होइ माहाँल आछ ।	होइ माहाँलि आछि ।

नेपाली भाषामा विशेष्यको लिङ्गका आधारमा विशेषणको सङ्गति गराइएको हुन्छ । विशेष्य स्त्रीलिङ्ग हुँदा त्यसैको विशेषण जाहेर गर्ने पद पनि स्त्रीलिङ्ग नै रहने र विशेष्य पुलिङ्ग भए विशेषण पनि पुलिङ्ग नै आउँछ । माभी भाषामा भने नेपाली भाषामा जस्तै राम्रो (पु.), राम्री (स्त्री.) भने भैं माहाँल (पु.) माहाँलि (स्त्री), स्यान्खो (पु.) स्यान्खि (स्त्री), को प्रयोग भएको भेटिन्छ । जसरी नेपाली भाषामा असल, कमसल, खराब आदि विशेषण दुवै लिङ्गमा प्रयोग हुन्छ भने माभी भाषामा पनि विशेष्यले लिङ्गभेद देखाउँदा देखाउँदै पनि विशेषण दुवै लिङ्गमा एउटै प्रयोग हुन्छ । जस्तै नन्सरि, जेडकि विशेषण दुवै लिङ्गमा प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषामा अमानवीय विशेष्यको विशेषणमा लिङ्ग छुट्टिएको हुँदैन । त्यस्तै माभी भाषा पनि मानवेत्र विशेष्यको विशेषण पुलिङ्ग वा स्त्रीलिङ्ग दुवैले एउटै रूपको विशेषण लिन्छ साथै यी दुवै भाषामा यहाँ समानता भेटिन्छ ।

४.१.१.६. क्रियामा लिङ्ग

कुनै काम भएको वा हुने कुरा बुझाउने शब्द क्रिया हुन् (पराजुली, २०५७:२८) । वाक्यमा विधेय भई घटना कार्यव्यापार स्थिति वा अवस्था बुझाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ । क्रियाले त्यस शब्दलाई बुझाउँछ जसले कसैबाट केही काम हुनु वा गर्नुलाई जनाउँछ । क्रियालाई समापिका क्रिया पनि भनिन्छ । यो खुला वर्गको विकारी शब्द हो (शर्मा, २०५९:७२) ।

क्रियालाई वाक्य समापन पदका रूपमा लिइन्छ । नेपालीमा यस्ता क्रियाहरु लिङ्ग, वचन, पुरुषका दृष्टिले चिह्नित हुन्छन् । रूपात्मक दृष्टिले क्रियालाई काल, पक्ष, भाव व्यक्त गर्ने व्याकरणात्मक कोटि भनिन्छ । सामान्यतः क्रियाविना वाक्य अपूर्ण मानिन्छ (अधिकारी, २०४९:७४) ।

नेपाली भाषामा उद्देश्यको लिङ्गानुसार क्रिया रहने व्यवस्था छ । यहाँ नेपाली भाषा र माभी भाषामा प्रयुक्त हुने क्रियामा लिङ्गगत प्रभावलाई औल्याउने प्रयास गरिएको छ ।

नेपाली		माभी	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
छोराले खायो ।	छोरीले खाइन् ।	छोडारि खाइले ।	छुनेनि खाइले ।
तँ जान्छस् ।	तँ जान्छेस् ।	तुइ जाइछस् ।	तुइ जाइछेस् ।
दाजुले फूल टिप्दै हुनुहुन्छ ।	भाउजुले फूल टिप्दै हुनुहुन्छ ।	दाजिन् फुल टुन्तिन गर्छ ।	भाजिन फुल टुन्तिन गर्छ ।
बोका घाँस खान्छ ।	वाखाले घाँस खान्छ ।	बोका घाँस खाइछइ ।	छोग्रि घाँस खाइछइ ।
तिमी भात खानेछौ ।	तिमी भात खानेछ्यौ ।	तुइ भात खाइनरआछस् ।	तुइ भात खानर आछेस् ।

नेपालीमा कर्ताको लिङ्गले क्रियाको लिङ्ग निर्धारण गर्दछ । कर्ता (उद्देश्य) जुन लिङ्गमा छ क्रियापनि सोही लिङ्गमा रही नेपाली भाषामा पदसङ्गति हुने गर्छन् । माभी भाषामा भने कर्तामा लिङ्गभेद पाइन्छ, भने क्रियामा भने लिङ्गभेद देखिन्न । नेपालीमा खायो (पु.) र खाइन् (स्त्री.) मा प्रयुक्त भएतापनि माभी भाषामा दुवै अवस्थामा 'खाइले' क्रियापद प्रयोग गरिएको छ । नेपाली भाषामा एकवचन मानवेत्तर कर्ताको प्रयोग हुँदा क्रियामा लिङ्गभेद नभए भैं माभी भाषामा पनि सोही नियम लागू भएको पाइन्छ ।

४.१.२. वचनको आधारमा पदसङ्गति

४.१.२.१ वचनको परिचय र प्रकार

सङ्ख्याको आधारमा नामिक पद (नाम, सर्वनाम, विशेषण) र क्रियापदबीचको सङ्गतिमा देखापर्ने एक वा अनेकन भेदलाई वचन भनिन्छ (भट्टराई, २०६०:१२) ।

वचन व्याकरणिक कोटिको यस्तो एक भेद हो जसले वस्तु वा द्रव्यको सङ्ख्या बताउने प्रयास गर्दछ (न्यौपाने, २०५१:२६७) ।

वचन नामपदको सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणिक अभिलक्षण हो (यादव र अन्य, २०४९:१४९) ।

प्रायः व्याकरणकारहरूले वचनको गणनीय नाम र क्रियासँग सम्बन्ध रहने बताएका छन् । वचनको आधार सङ्ख्या हो । सङ्ख्या भेदबाट नै वचनको निर्धारण हुन्छ । सङ्ख्याको भेद अनन्त भए तापनि भाषा व्याकरणमा एक र अनेकका भेदले वचनलाई प्रायः एकवचन र बहुवचन गरी दुई भेदका रूपमा देखाइएको छ । संस्कृत भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन वचन पाइन्छ ।

प्रारम्भमा भाषामा एउटै वचन थियो होला । तर, पछि अनेक वस्तु बुझाउनका लागि द्विवचन, त्रिवचन र बहुवचन आदिको कल्पना गरिएको हुनुपर्छ । एकभन्दा अधिकलाई बहुवचन भनेपछि द्विवचन पनि त्यसैमा समाहित हुनगर्दै भाषाहरूबाट द्विवचनको अस्तित्व मेटिन गएको हो (भट्टराई, २०६०:१२) ।

तसर्थ नेपालीमा एकवचन र बहुवचन छन् । यसको प्रभाव नामिक पद (नाम, सर्वनाम, विशेषण) र क्रियापदमा देखिन्छ (न्यौपाने, २०५१:२६९) ।

यस खण्डमा वचनका आधारमा नेपाली र माभी भाषाका पदसङ्गितिलाई तुलनात्मक अध्ययन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

४.१.२.१.१ एकवचन

एक व्यक्ति वा वस्तुको एकत्वलाई निर्देश गर्ने, पद, पदावलीलाई वा वाक्यलाई व्याकरणमा एकवचन भनिन्छ (भट्टराई, २०६०:१२) । यसले एकमात्र सङ्ख्याको बोध गराउँछ ।

नेपाली		माभी	
मानवीय	अमानवीय	मानवीय	अमानवीय
छोरा	घर	छोडाँरि	घर
नातिनी	माटो	नात्नि	माटि
माइजू	माछो	मामि	माछ्
दाजु	गौथली	दाजि	बादुलि
सानिमा	भ्यागुता	मोसि	भ्याकुता

नेपाली भाषामा एकवचन मानवीय र अमानवीय भए भैं माभी भाषामा पनि मानवीय र अमानवीय दुवै पाइन्छ ।

४.१.२.१.२ बहुवचन

दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्ति वा वस्तुको बहुत्वलाई निर्देश गर्ने पद, पदावली वा वाक्यलाई बहुवचन भनिन्छ । (भट्टराई, २०६०:१३) यसले एकभन्दा बढीको सङ्ख्यालाई बुझाउँछ । नेपाली र माभी भाषाका बहुवचन निम्न छन् :

नेपाली		माभी	
मानवीय	अमानवीय	मानवीय	अमानवीय
मान्छेहरु	गोरुहरु	मान्छेल	वर्दइल
छोराहरु	माछाहरु	छाडोरिल	माछल
केटीहरु	चराहरु	छुनेनिल	चरिल
लोगनेहरु	कुकुरहरु	साहिल/साँइल	कुक्ल्ल

माभी भाषामा नेपाली भाषामा जस्तै मानवीय र अमानवीय नामका बहुवचन रुपहरु पाइन्छन् । नेपाली भाषामा नामपदहरुमा 'हरु' थपेपछि बहुवचन बन्छ भने माभी भाषामा नामपदमा 'ल' रुपायक प्रत्यय थपेपछि बहुवचन बन्दछ ।

४.१.२.२ नाममा वचन

नामको परिचय अधिल्लो खण्डमा नै भैसकेको छ । नेपाली भाषामा वचनको प्रमुख प्रभाव नामपदमा पर्दछ । मानवीय र मानवेत्तर दुवै नाममा दुवै भाषामा दुवै लिङ्ग हुने कुरा माथि नै उल्लेख गरिएको छ । नेपाली भाषामा ओकारान्त (पु.) नामपदलाई बहुवचनमा लाँदा आकारान्त नामपदमा रुपान्तरित गरिन्छ । माभी भाषामा सो नियमको पालना पाइन्न । यसलाई निम्न उदाहरणहरुले प्रष्ट्याउन सकिन्छ :

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
छोरो	छोराहरु	छोंडारि	छोडारिल
अन्धो	अन्धाहरु	नन्सरि	नन्सरिल
ढुङ्गे	ढुङ्गाहरु	पाथर्	पाथरल्
माटो	माटाहरु	माटि	माटिल
कमिलो	कमिलाहरु	चिउँटि	चिउँटिल

माथिको उदाहरणमा नेपाली भाषामा एकवचन नामपदलाई बहुवचनमा रुपान्तरण गर्दा 'ओ' लाई 'आ' मा बदली ऐच्छिक रुपमा 'हरु' प्रयोग गरिन्छ । जस्तै: छोरो-छोराहरु

तर माझी भाषामा एकवचनको नामपदलाई केवल 'ल' प्रत्यय थपी बहुवचनको रूप निर्माण गराइन्छ । जस्तै: छोंडारि-छोंडारिल ।

४.१.२.३ सर्वनाममा वचन

नेपाली भाषामा प्रथम पुरुषको सर्वनाम बाहेक द्वितीय र तृतीय पुरुषको सर्वनाममा 'हरु' प्रत्यय थपेर बहुवचन जनाउने सर्वनामको निर्माण गरिन्छ । नेपाली भाषामा र माझी भाषामा सर्वनामको एकवचन र बहुवचनका रूपहरु निम्नानुसार निर्माण गरिन्छ ।

पुरुष	नेपाली		माझी	
	एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	म	हामी (हरु)	मुइँ	हाइँ
द्वितीय पुरुष	तँ, तिमी, तपाईं, यहाँ, वहाँ	तिमीहरु, तपाईंहरु यहाँहरु, वहाँहरु	तुइँ, तोरा	तोराइ
अन्य पुरुष	ऊ, त्यो, यो, यिनी	उनीहरु, तिनीहरु, यिनीहरु	होइ, उ, ह्य	होल, हेल

नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष एकवचनलाई बहुवचन बनाउनु बाहेकका अरु पुरुषहरुलाई बहुवचनमा लाँदा 'हरु' जोडेको देखिन्छ ।

तर माझी भाषामा एकवचनमा भने 'इ' प्रत्यय लगाइएको देखिन्छ । बहुवचनमा भने कतै 'इ' त कतै 'ल' प्रत्यय गाँसिएको पाइन्छ । जस्तै: म (मुँइ) को बहुवचन 'हामी' लाई 'हाइँ' भनी भन्दछन् भने 'ऊ' लाई 'होइ' र उनीहरुलाई 'होल' प्रयोग गरिएको भेटिन्छ । त्यस्तै तृतीय पुरुष बहुवचन रूपमा लाँदा माझी भाषामा 'ल' प्रयोग भएको भेटिन्छ ।

४.१.२.४ विशेषणमा वचन

विशेषणको परिचय अधिल्लै खण्डमा गरिएको छ । नेपाली भाषामा ओकारान्त एकवचन जनाउने विशेषणलाई बहुवचन बनाउँदा 'ओ' लाई 'आ' मा परिवर्तन गरिन्छ भने माझी भाषामा नामपदलाई बहुवचनमा लाँदा 'ल' थपिन्छ । तर विशेषण बनाउँदा भने 'आइ' प्रत्यय लागेको भेटिन्छ ।

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
कालो	काला	काड्ड	काड्डाइ
राम्रो	राम्रा	माहाँल/मज्जार	माहाँलाइ/मज्जाराइ
ठूलो	ठूला	बड्ख	बउँडाइ
सानो	साना	स्यान्ख	स्याउनाइँ
अमिलो	अमिला	आम्तो	आमताइ
जेठो	जेठा	जेड्कि	जेड्काइ

नेपाली भाषामा स्त्रीलिङ्ग एकवचन जनाउने विशेषण इकारान्त हुन्छ । माभी भाषामा पनि त्यस्ता विशेषणलाई व्यक्त गर्न इकारान्तकै प्रयोग गरेको भेटिन्छ भने बहुवचनमा लाँदा आकारान्त रुपमै लगी उल्लेखित तालिकामा भाषिक प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
काली	काला	काड्ड	काड्डाइ
राम्री	राम्रा	माहाँलि/मज्जार	माहाँलाइ/मज्जाराइ
ठूली	ठूला	बड्ख	बउँडाइ
जेठी	जेठा	जेड्कि	जेड्काइ
सानी	साना	स्यान्खि	स्याउनाइँ

यसरी हेर्दा नेपाली र माभी भाषामा रहेको विशेषण पदहरूको बहुवचन रुप फरक प्रक्रियाबाट हुने भएकाले असमान स्थिति देखिन्छ ।

४.१.२.५ क्रियामा वचन:

वाक्यमा क्रियाले व्यापारको बोध गराउँछ । यो वाक्यको समापक पनि हो । नेपाली भाषामा वचनको प्रभाव क्रियापदमा पनि पर्दछ । उद्देश्य एकवचन भए एकवचनकै क्रिया र उद्देश्य बहुवचन भए बहुवचन रुपकै क्रिया प्रयोग गरी पदसङ्गति गराइन्छ ।

माभी र नेपाली भाषामा क्रियामा वचनको प्रभावलाई निम्न उदाहरणहरूद्वारा प्रष्ट्याउन सकिन्छ: :

पुरुष	नेपाली		माझी	
	एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	म सिनेमा हेर्छु ।	हामी सिनेमा हेर्छौं ।	मुइँ सिनिमा हेर्छु ।	हाइँ सिनेमा हेर्छे ।
द्वितीय पुरुष	तँ घरमा बस्छस् । तपाईँ खाना खानुहुन्छ ।	तिमीहरु घरमा बस्छौं । तपाईँहरु खाना खानुहुन्छ ।	तुइ घरका बस्छस् । तोरा भात खाइछ ।	तोरा घरका बस्छ । तोराइ भात खाइछ ।
तृतीय पुरुष	ऊ खाना खान्छ । यो लेख्छ ।	उनीहरु खाना खान्छन् । यिनीहरु लेख्छन् ।	होइ (उ) भात खाइछइ । ह्य लेख्छइ ।	होल भात खाइछत् । हेल लेख्छत् ।

नेपाली भाषामा धातुमा +छु/छिन् बाट बनेका क्रियारूपलाई बहुवचनमा लानु पर्दा धातुमा +छौं/छौं/छन् जस्ता रूपायक प्रत्यय लगाइन्छ । तर माझी भाषामा भने धातुमा+आछे/आछ/आछत् आदि प्रत्यय थपेर बहुवचन जनित क्रियापद निर्माण गरेको भेटिन्छ ।

प्रथम पुरुष बहुवचनको प्रयोगमा माझी भाषामा लिङ्गगत विचलन अर्थात् लिङ्गीय अस्पष्टता रहेको देखिन्छ ।

४.१.३ पुरुषका आधारमा पदसङ्गति

४.१.३.१ पुरुषको परिचय र प्रकार

कुनै कुरा बोलेको बेलामा बोलचालमा सहभागी हुनेहरुले परिस्थितिगत प्रकृति व्यक्त गर्ने व्याकरणिक कोटिलाई पुरुष भनिन्छ । (पोखरेल, २०५४:८४)

पुरुषले कथनका सन्दर्भमा कुनै खास परिस्थिति अन्तर्गत संलग्न सहभागी वा असहभागी व्यक्ति वा वस्तुलाई निर्देश गर्ने व्याकरणिक कोटि हो । यसमा व्यक्ति वा वस्तु र क्रियापद बीचमा सङ्गति हुन्छ । (भट्टराई २०६०:२१)

नेपाली भाषामा पुरुष तीन प्रकारका हुन्छन् । नेपाली भाषामा रहेको प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषका आधारमा माझी भाषाका पुरुषहरु खोज्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.१.३.१.१ प्रथम पुरुष

कथनमा वक्ताको सन्दर्भ जनाउने सर्वनामलाई प्रथम पुरुष भनिन्छ (अधिकारी, २०४९:२१) ।

कुराकानीको सन्दर्भमा बोल्ने व्यक्तिलाई निर्देश गर्ने पदलाई प्रथम पुरुष भनिन्छ (भट्टराई, २०६०:२२) ।

वचन	नेपाली	माथी
एकवचन	म	मुईँ
बहुवचन	हामी	हाईँ
प्रयोग	म भात खान्छु ।	मुईँ भात खाइछुँ ।
	हामी भात खान्छौ ।	हाईँ भात खाइछे ।

४.१.३.१.२. द्वितीय पुरुष:

कथनमा श्रोतासन्दर्भ जनाउने सर्वनामलाई द्वितीय पुरुष भनिन्छ (अधिकारी २०४९:२१) ।

द्वितीय पुरुष श्रोतासँग सान्दर्भिक भएर आउँछ । यसले समीपमा रहेको श्रोता व्यक्तिलाई निर्देश गर्दछ (भट्टराई र अन्य २०६३:६४) ।

वचन	नेपाली	माथी
एकवचन	तँ, तिमी, तपाई, हजुर	तुइ, तोरा
बहुवचन	तिमीहरु, तपाईहरु, हजुरहरु	तोराइ
प्रयोग	तँ भात खान्छस् ।	तुइ भात खाइछस् ।
	तिमीहरु भात खान्छौ ।	तोराइ (तोरा) भात खाइछ ।

४.१.३.१.३. तृतीय (अन्य) पुरुष

वक्ता वा श्रोता बाहेको सन्दर्भ दर्साउने सर्वनामलाई तृतीय पुरुष सर्वनाम भनिन्छ (अधिकारी, २०४९:२२) । कुराकानी कै सन्दर्भमा अन्य व्यक्ति, प्राणी वा वस्तुलाई निर्देश गर्ने पदलाई तृतीय पुरुष भनिन्छ । नेपाली व्याकरण परम्परामा यसलाई अन्य पुरुष भनिन्छ । (भट्टराई, २०६०:२३) नेपाली र माथी भाषामा प्रयोग हुने तृतीय पुरुषवाचक सर्वनाम निम्न छन् :

वचन	नेपाली	माभी
एकवचन	ऊ, उनी, त्यो, यो	उ, होइ, ह्य
बहुवचन	उनीहरु, तिनीहरु, यिनीहरु	होल, हेल

प्रयोग

नेपाली

ऊ किताब पढ्छ ।

उनीहरु किताब पढ्छन् ।

यो पानी धमिलो छ ।

त्यो वदमास छ ।

यिनीहरु कथा लेख्छन् ।

तिनीहरु सिनेमा हेर्छन् ।

माभी

उ किताब पढ्छइ ।

होल किताब पढ्छत् ।

ह्य पानी धमिलो आछि ।

होइ वदमास् आछ ।

हेल कथा लेख्छत् ।

होल सिनिमा हेर्छत् ।

माभी भाषामा तृतीय पुरुषका लागि उ, ह्य, होइ, होल, हेल जस्ता सर्वनामहरु प्रयोग गरिन्छ ।

४.१.३.२ पुरुषमा वचन

४.१.३.२.१ प्रथम पुरुषमा वचन

नेपाली भाषाका सन्दर्भमा म, हामी प्रथम पुरुषवाचक सर्वनाम हुन् । एकवचनमा 'म' र बहुवचनमा 'हामी' को प्रयोग हुन्छ । वक्ता सामान्यतः एउटा व्यक्ति हुन्छ । त्यसैले 'हामी', 'म' को विशुद्ध बहुवचनमा हुन सक्छ । तर 'म' र 'म' सँग सम्बन्धित पक्षका व्यक्तिहरु सन्दर्भ दर्साउने हुँदा हामीलाई बहुवचन भनिन्छ (अधिकारी, २०४९:२९) ।

प्रथम पुरुषमा वचनको प्रयोग भएका नेपाली र माभी भाषाका उदाहरणहरु निम्न छन्:

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
म पढ्छु ।	हामी पढ्छौं ।	मुइँ पढ्छु ।	हाइँ पढ्छे ।
म बजार गएँ ।	हामी बजार गयौं ।	मुइँ बजार जाइनाइँ ।	हाइँ बजार जाइले ।
मैले रोटी खाएँ ।	हामीले रोटी खायौं ।	मुइँ पिठो खाइनाइँ ।	हाइँ पिठो खाइले ।
म विद्यार्थी हुँ ।	हामी विद्यार्थी हौं ।	मुइँ विद्यार्थी हो ।	हाइँ विद्यार्थी हो ।

म भात खाँदै थिए ।	हामी भात खाँदै थियौं ।	मुइँ भात खाइतिन् गर्तेनाइँ ।	हाइँ भात खाइतिन् गर्तेल ।
म भुसुक्कै निदाएछु ।	हामी भुसुक्कै निदाएछौं ।	मुइँ भुसुक्कइ निदाइनाइसइ ।	हाइँ भुसुक्कइ निदाइआछे ।
म घर जानेछु ।	हामी घर जानेछौं ।	मुइँ घर जानारआछुं ।	हाइँ घर जाइनारआछे ।

नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष एक वचन 'म' सर्वनामका साथमा धातुमा +छु/ए/नेछ/ एछु आदि जस्ता रुपायक प्रत्यय र बहुवचन हामीमा छौं/यौं/नेछौं/एछौं आदि रुपायक प्रत्यय गाँसिन्छ भने माभी भाषामा धातुमा +नाइँ/नाइसइ/नार/आछुं प्रथम पुरुष एकवचनमा र प्रथम पुरुष बहुवचनमा भने धातुमा +छे/ले आदि रुपायक प्रत्यय थपेर बनाइन्छ । तर माभी भाषामा नेपाली भाषाको 'हुँ' लाई 'हो' र 'हौं' लाई पनि 'हो' नै प्रयोग गरेको भेटिन्छ ।

४.१.३.२.२ द्वितीय पुरुषमा वचन

नेपाली भाषाको सन्दर्भमा तँ, तिमी, तपाईँ र हजुर द्वितीय पुरुष एकवचनका सर्वनाम हुन् भने तिमीहरु तपाईँहरु र हजुरहरु उक्त पुरुषको बहुवचनजनित सर्वनाम हुन् । द्वितीय पुरुषमा वचनको प्रयोग भएका नेपाली र माभी भाषाका उदाहरणहरु निम्न छन्:

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
तँ रोटी खान्छेस् ।	तिमीहरु रोटी खान्छौ ।	तुइ पिठो खाइछस् ।	तोराइ पिठो खाइछ ।
तिमी पुस्तक पढ्छौ ।	तिमीहरु पुस्तक पढ्छौ ।	तुइ पुस्तक पढ्छस् ।	तोराइ पुस्तक पढ्छ ।
तपाईँ खाना खानुहुन्छ ।	तपाईँहरु खाना खानुहुन्छ ।	तोरा खाना खाइछ ।	तोराइ (तोरा) भात खाइछ ।
हजुर घर गइसिन्छ ।	हजुरहरु घर गइबक्सिन्छ ।	तोरा घर जाइछ ।	तोरा (तोराइ) घर जाइछ ।

नेपालीमा द्वितीय पुरुष एकवचनमा धातुमा +छेस्/छौ/नुहुन्छ आदि रुपायक प्रत्यय गाँसिन्छ भने त्यसैको बहुवचनमा धातुमा +छौ/नुहुन्छ आदि प्रत्यय गाँसिन्छ । तर, माभी भाषामा भने द्वितीय पुरुष एकवचनमा धातु+छस्/छ आदि र द्वितीय पुरुष बहुवचनमा धातुमा+इछ आदि प्रत्यय गाँसिएको माथिका उदाहरणहरुमा देखिन्छ ।

४.१.३.२.३ तृतीय पुरुषमा वचन

नेपाली भाषाको सन्दर्भमा ऊ, उनी, यो र त्यो तृतीय पुरुष एक वचन जनाउने मानवीय र मानवेत्तर जनित सर्वनाम हुन् । उनीहरु, यिनीहरु र तिनीहरु तृतीय पुरुषको बहुवचन जनाउने सर्वनाम हुन् । तृतीय पुरुषमा वचनगत भेद भएका नेपाली र माभी भाषाका उदाहरणहरु निम्न छन् :

नेपाली		माभी	
एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
ऊ फूल टिप्छ ।	उनीहरु फूल टिप्छन् ।	उ (होइ) फुल टुन्छइ ।	होल फुल टुन्छत् ।
यो घर जान्छ ।	यिनीहरु घर जान्छन् ।	ह्य घर जाइछइ ।	हेल घर जाइछत् ।
ऊ राम्ररी लेख्छे ।	उनीहरु राम्ररी लेख्छन् ।	ऊ मभसिन् लेख्छइ ।	होल मभसिन् लेख्छत् ।
त्यो राम्रो छ ।	तिनीहरु राम्रा छन् ।	होइ माहाँल आछ ।	होल माहाँलाइ आछ ।

नेपाली भाषामा तृतीय पुरुष एकवचनको उद्देश्यले एकवचनकै विधेय (क्रिया) लिई पदसङ्गति भएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुष बहुवचनको उद्देश्यले बहुवचनकै विधेय (क्रिया) लिई सङ्गति गराइएको छ । माथिको उदाहरणमा एकवचन क्रियामा धातु+छ/छिन्/छे र बहुवचन क्रियामा धातुमा +छन् आदि रूपायक प्रत्यय लागेको छ । तर माभी भाषामा भने तृतीय पुरुष एकवचनको क्रिया (धातु+छइ/इछइ) र बहुवचनको क्रिया (धातु+छत्) प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

४.१.३.३ पुरुषमा लिङ्ग

४.१.३.३.१ प्रथम पुरुषमा लिङ्ग

नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष सर्वनाम म (एकवचन) र हामी (बहुवचन) ले लिङ्गबोध गराउँदैन । पूर्ण पक्ष जनित क्रिया (धातुमा +एको/एकी/एका) मा लागेको रूपायक प्रत्ययमध्ये 'एको' प्रत्ययले पुलिङ्ग र 'एकी' प्रत्ययले स्त्रीलिङ्गको बोध गराउँछ । नेपाली भाषामा पूर्ण पक्षबाहेक अन्य पक्षहरुमा प्रयुक्त प्रथम पुरुषबाट हुने सङ्गतिमा लिङ्गभेद देखिन्न । पूर्णपक्षमा विधेय (क्रिया) खण्डले मात्र लिङ्गभेद गराउँछ । तर माभीभाषीमा पूर्णपक्ष जनित पुलिङ्ग विधेय (धातु+इल/आइ) र स्त्रीलिङ्ग विधेयमा (धातु+इलि/आइ) लागी क्रियामा स्पष्ट लिङ्गभेद भेटिन्छ । जस्तै: खाएको छु (पु) - खाइल आछुम् र पढाएकी छु (स्त्री) पढाइलि आछुम् । तर अन्य पक्षमा भने माभी भाषामा पनि विधेयमा लिङ्गभेद

छुटिन् । प्रथम पुरुष बहुवचनको सामान्य वर्तमानकालका क्रिया माभी भाषामा (धातु+छे) लगाई बनाइन्छ । उक्त क्रिया नेपाली भाषामा तृतीय पुरुष एकवचनको स्त्रीलिङ्गमा प्रयोग गरेजस्तो देखिन्छ ।

नेपाली

मैले उसलाई पढाएकी छु ।

मैले रोटी खाएको छु ।

हामी हेछौं ।

म स्कुल पुगें ।

माभी

मुइं होइलाइ पढाइलि आछुम् ।

मुइं पिठो खाइल आछुम् ।

हाइं हेछें ।

मुइं इस्कुल पुगनाइं ।

४.१.३.३.२ द्वितीय पुरुषमा लिङ्ग

नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम, तँ, तिमी, तपाईं हजुरले स्वयम्ले लिङ्गबोध गराउँदैनन् । वाक्यात्मक संरचनामा रहँदा एको, छस्, छौं ले पुलिङ्ग र एकी, छेस्, छ्यौं ले स्त्रीलिङ्ग बोध गराएको हुन्छ । नेपालीमा खान्छस् (पु.) र खान्छेस् (स्त्री) स्पष्ट भिन्नता भएतापनि दुवैमा माभीमा एउटै रूप 'खाइछस्' प्रयोग हुन्छ ।

नेपाली

तँ खान्छस् ।

तँ खान्छेस् ।

तिमीले खाना खाएको छौं ।

तिमीले खाना खाएकी छ्यौं ।

माभी

तुइ खाइछस् ।

तुइ खाइछेस् ।

तोरा भात खाइल आछ ।

तुइ भात खाइल आछि ।

४.१.३.३.३ तृतीय पुरुषमा लिङ्ग

नेपाली भाषामा तृतीय पुरुष एकवचन उद्देश्यका सर्वनाम आउँदा उद्देश्यले सङ्गितिका आधारमा लिएको क्रियापद (विधेय) बाट पुलिङ्ग वा स्त्रीलिङ्ग बोध गराउन कठिन हुन्छ । अझ तृतीय पुरुष सर्वनामलाई बहुवचनमा सङ्गति गराउँदा लिङ्गभेद हुँदैन । तृतीयपुरुष एकवचन क्रिया (धातु+छे/छिन) ले स्त्रीलिङ्ग र धातुमा +छ/छन् मा पुलिङ्ग जनाउँछ । क्रियाले लिङ्गभेद गराउन सक्दैन । तर माभी भाषामा लेख्छ/लेख्छे दुवैमा 'लेख्छइ' रूपको प्रयोग हुन्छ । 'गएछ' लाई 'जाइलासइ' र 'गइछे' लाई 'जाइलिसइ' प्रयोग भेटिन्छ । यस उदाहरणमा 'लासइ' र 'लिसइ'को अन्तर पाइन्छ ।

पुलिङ्ग		स्त्रीलिङ्ग	
नेपाली	माझी	नेपाली	माझी
ऊ राम्ररी लेख्छ ।	उ मभसिन् लेख्छइ ।	ऊ राम्ररी लेख्छे ।	उ मभसिन् लेख्छइ ।
ऊ माछा मार्न गएछ ।	उ माछ मारइ जाइलासइ ।	ऊ माछा मार्न गइछे ।	उ माछ मार्न जाइलिसइ ।
ऊ घर गयो ।	होइ घर जाइले ।	ऊ घर गई ।	होइ घर जाइलि ।
त्यो खान्छ ।	होइ खाइछे ।	त्यो खान्छे ।	होइ खाइछे ।

यसरी उद्देश्य जुन पुरुष, वचन र लिङ्गमा हुन्छ, त्यही पुरुष वचना र लिङ्गमा क्रिया रहन्छ ।
माझी भाषामा पनि सोही मुताबिक नै रहन्छ ।

४.१.४ क्रियाको काल, पक्ष र भावका आधार पदसङ्गति

४.१.४.१ क्रियाको काल र यसका आधारमा पदसङ्गति

भाषिक अभिव्यक्तिको समयको स्थान निर्धारण नै काल हो । यसले समयरेखाको निश्चित हिस्साको सन्दर्भलाई सङ्केत गर्दछ । यो स्थान र समयसँग सम्बद्ध कोटि भएकाले काल भन्नासाथ तीन कुरा आउँछन्- स्थान, समय र घटना । कालको अभिव्यक्ति प्रायः स्थानिक धरातलमा घटना र समयको आधारमा धातुमा प्रत्यय लागेर बनेको क्रियापदबाट हुन्छ ।

क्रियाको कालको वाक्यमा उल्लेखित कार्य, घटना वा अवस्थाको समयलाई सो वाक्य उच्चारण गरेको समय (अहिले) सित गाँस्दछ । यसकारण 'काल' भनेको वाक्यमा उल्लेखित समय र सो वाक्यको उच्चारण समेत दुवैको एकसाथ संयोजन गर्ने तत्व हो (अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिन, पृ. १७४) ।

कथन क्षणका सापेक्षतामा भएको वा हुँदा कार्यव्यापारको अधिकरण रहेको समय नै भाषिक काल हो (लम्साल र अन्य, २०६६:८७) ।

क्रियापदले वर्णन गरेको काम वा अवस्थाको समयलाई काल भनिन्छ (बराल र अन्य, २०६७:११३) ।

कार्यव्यापारको समयको स्थान निर्धारण गर्ने व्याकरणिक कोटि काल हो (लिङ्गविस्तिक इन्साइक्लोपेडिया, भोल्यूम ९ पेज ४५५८) ।

काल समय होइन, समयबोध हो । कालबोध एक मिश्रित प्रक्रियाको परिणाम हो । संरचनाको स्तरमा काल क्रियारूपहरूको एक कोटि हो, तर आर्थिक संरचनाको स्तरमा यो एउटा वाक्यात्मक कोटि हो (भट्टराई, २०६०:३६) । क्रिया बेगर समयको अभिव्यक्ति हुन सक्दैन ।

पुलिङ्ग		समय बोध	काल
नेपाली	माभी		
माभीले माछा माऱ्यो ।	माभिन् माछ मार्ले ।	वितेको समय	भूतकाल
तिमी स्कूल जान्छौ ।	तुइ इस्कूल जाइछस् ।	भइरहको समय	अभूतकाल
म बजार जानेछु ।	मुइँ बजार जाइनारआछुँ ।	पछिआउने समय	

क्रियाका काल दुईप्रकारका छन्: (क) भूतकाल (ख) अभूतकाल

४.१.४.१.१ भूतकाल

यस कालको क्रियाको त्यो रूपलाई बुझाउँछ जसमा वर्णन गरिएको व्यापार र अवस्थाको समय कथन क्षणभन्दा अघि नै सकिसकेको हुन्छ । तसर्थ जुन क्रियाव्यापारको समय विगतको हुन्छ, त्यसलाई भूतकाल भनिन्छ । कथन समयको सापेक्षतामा वितेको समयलाई कार्यव्यापारसँग जोडेर पूर्वसमयको कितान भूतकालले गर्दछ ।

नेपाली भाषामा धातुमा+एँ/यौँ/इस्/यौँ/यो/इ/इन् काल प्रत्ययहरू लागी भूतकाल बनाइन्छ भने माभी भाषामा धातु+नाईं/ले/ला आदि काल प्रत्ययहरू लगाइ भूतकाल बनाइन्छ । नेपाली भाषामा भै माभी भाषामा पन मानवेत्तर पात्रमा क्रियामा लिङ्गभेद देखिन्न ।

नेपाली	माभी
मैले पुस्तक पढें ।	मुइँ पुस्तक पढ्नाइँ ।
गोरुले धान खायो ।	वर्दइनिन् धान खाइले ।
छोरीहरू प्रथम भए ।	छुनेनिल प्रथम हक्ला ।
छोरी प्रथम भई ।	छुनेनि प्रथम हक्ले ।
हामी सिन्धुली गयौँ ।	हाइँ सिन्धुली आइले ।
कुकुर भुक्यो ।	कुकल धुक्ले ।
गाई करायो ।	गाइ साराइले ।

४.१.४.१.२ अभूतकाल

कुनै पनि घटना या कार्यव्यापार कथनसमयभन्दापछि हुने कुराको निर्देश गर्ने काल प्रत्यय लागी बनेको क्रियापद नेपालीका अभूत काल हुन् (भट्टराई, ०६०:४१) ।

अभूतकालका पनि दुई भेद छन्: (क) वर्तमानकाल (ख) भविष्यत्काल

(क) वर्तमानकाल

वर्तमान कालले अहिले भइरहेको समयलाई बुझाउँछ । यस कालमा क्रियाको व्यापार सुरु भइसकेको हुन्छ तर समाप्त चाहि भएको हुन्न । नेपाली भाषामा धातुमा+छु/छौं/छस्/छौं/छ/छिन्/छिन् आदि काल प्रत्यय लगाएर वर्तमान काल जनित क्रियापद निर्माण गर्न सकिन्छ । तर माथी भाषामा भने धातुमा +छु/छे/छस्/छइ/छत् आदि काल प्रत्यय जोडेर वर्तमान काल जनाउने क्रियापद निर्माण गरिन्छ । नामयोगीको रूपमा नेपालीमा प्रयुक्त 'मा' लाई माथी भाषामा 'का' का रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यसलाई तलका उदाहरणहरूबाट प्रष्ट्याउन सकिन्छ :

नेपाली	माथी
म फूल टिच्छु ।	मुइँ फुल टुन्छु ।
हामी घर जान्छौं ।	हाइँ घर जाइछे ।
तँ घर बस्छस् ।	तुइ घरका बछ्स ।
तिमी स्कुल जान्छौ ।	तुइ इस्कुल जाइछस् ।
ऊ घरमा जान्छ ।	उ (होइ) घरका जाइछइ ।

(ख) भविष्यत्काल

जुन क्रियाको व्यापारको समय पछि हुने बुझिन्छ, त्यसलाई भविष्यतका भनिन्छ । यसले पछि आउने समयलाई बुझाउँछ । यस कालमा व्यापार वा अवस्था आउँदो समयमा हुने बुझिन्छ ।

नेपाली भाषामा काल दर्साउने क्रियाधातुमा+नेछु/नेछौं/नेछस्/नेछौं/नेछ्यौ/नेछ/नेछिन्/नेछिन् कालिक प्रत्यय थपेर सङ्गति मिलाइन्छ । त्यस्तै माथी भाषामा भने भविष्यत काल जनित क्रिया बनाउन धातुमा+नारआछुं/नारआछे/नारआछस् जस्ता कालिक प्रत्यय थपी उद्देश्यअनुसारको विधेयमा सङ्गति गराइन्छ ।

नेपाली	माझी
म पढ्न जानेछु ।	मुइँ पढ्न जाइनारआछुँ ।
हामी पढ्ने छैनौं ।	हाइँ पढ्नाराइबइन् ।
तँ यहाँ हुनेछस् ।	तुइ इछि हक्नारआछस् ।
तिमी फल खानेछौ ।	तुइ पूल खाइनारआछेस् ।
यिनीहरु खेल्नेछैनन् ।	हेल खेल्नाराइबइनेत् ।

४.१.४.२ पक्ष र यसका आधारमा पदसङ्गति

परम्परागत व्याकरणमा पक्षलाई एक स्वतन्त्र व्याकरणिक कोटिका रूपमा नहेरेर कालकै अभिन्न अङ्गको रूपमा अन्तर्भूत गरेको पाइन्छ । जसले गर्दा काल र पक्षका बारेमा अस्पष्टता र भ्रम सिर्जना गरेको छ । अहिले आधुनिक भाषाशास्त्री र व्याकरणकारहरूले काल र पक्षलाई छुट्टाछुट्टै कोटिको रूपमा लिएर विश्लेषण गरेको पाइन्छ ।

कुनै कालगत क्षेत्रभिन्न हुने घटना वा कार्य व्यापारको विशेष अवस्थालाई पक्ष भनिन्छ (लम्साल र अन्य, २०६६:८८) ।

पक्षले कालको परिवेशभिन्न क्रियाको कार्यको प्रकृति तथा वितरणलाई जनाउँछ । त्यसैले यसबाट क्रियाको विभिन्न अवस्था वा चरणहरू व्यक्त हुन्छन् (अधिकारी, २०४९:८७) ।

काल समयको स्थूल विभाजन हो भने पक्ष समयको सूक्ष्म विभाजन हो । पक्ष जम्मा ५ पाँच प्रकारका छन् :

(क) सामान्य   (ख) अपूर्ण   (ग) पूर्ण   (घ) अज्ञात   (ङ) अभ्यस्त

४.१.४.२.१ सामान्य पक्षमा पदसङ्गति

सामान्य पक्षले कार्यव्यापारको सामान्य सङ्केतमात्र गर्दछ । क्रियाको सामान्य अवस्थालाई सूचित गर्ने यो पक्ष विभिन्न कालिक परिवेशमा आउँछ । यो पक्ष वर्तमान कालमा सामान्य वर्तमान, भूतकालमा सामान्य भूत र भविष्यत् कालमा सामान्य भविष्यत्को रूपमा चिनिन्छ ।

यो कुनै विशेष रूपमा अचिह्नित पक्ष हो । यसैले यसलाई कुनै अवस्था विशेष जनाउने भूत वा अभूत कालको सामान्य प्रयोग मानिन्छ (लम्साल र अन्य, २०६६:८८) ।
नेपाली भाषा र माझी भाषामा सामान्य पक्ष जन्तित त्रिया निम्नानुसार निर्माण गरिन्छ :

सामान्य पक्ष

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
वर्तमानकाल	धातु+छु/छौं/छस् /छौं/छ्यौं/छ/छिन्/छन्	धातु+छु/छे /छस् /छ्/छइ/छत्
भूतकाल	धातु+एँ/यौं/इस् /यौं/यो /ई/इन्/ए	धातु+नाइ/ले /लि/लसइ/लिसइ आदि
भविष्यत्काल	धातु+नेछु/नछौं/नेछस् /नेछौं/नेछ्यौं/निछ/नेछिन्/नेछन्	धातु+नारआछु/नारआछे /नाराआछस् /नारआछ/नारआछि आदि ।

यस पक्षलाई बुझाउने नेपाली र माभी भाषाका केही उदाहरणहरु निम्न छन्:

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
सामान्य वर्तमानकाल	म घरमा आउँछु ।	मुइँ घरका आइछुँ ।
सामान्य भूत	मैले उखु खाएँ । रमाले खाना पकाई । काग करायो ।	मुइँ अँखु खाइनाइँ । रमान् खाना पाकाइले । कावो साराइले ।
सामान्य भविष्यत्	म भकुण्डो खेल्नेछु । तँ खेल्नेछस् । तिनीहरु पढ्ने छैनन् ।	मुइँ भकुन्डो खेल्नारआछुँ । तुइ खेल्नारआछस् । होल पढनाराइबइनेत् ।

नेपाली भाषामा एकवचनमा प्रयोग हुने क्रियाको स्वरूप जस्तै माभी भाषामा आदरार्थी जनाउँदा र बहुवचनमा उस्तै प्रयोग भएको देखिन्छ । द्वितीय पुरुष एकवचन पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवैमा माभी भाषामा एउटै क्रियारूप (धातु+छस्) प्रयोग गरिन्छ । जस्तै: तँ बस्छस्-तुइ वछस । तँ बस्छेस्-तुइ बछस् ।

४.१.४.२.२ अपूर्ण पक्षमा पदसङ्गति

अपूर्ण पक्षले कुनै पनि समयमा काम सुरु भई अविच्छिन्न जारीरहेको वा पूरा नभएको भन्ने जनाउँछ । क्रियाको अपूर्ण अवस्थालाई सूचित गर्ने त्यो पक्ष एकभन्दा बढी कालिका परिवेशमा आउँछ । यो पक्ष भूत, वर्तमान र भविष्यत् गरी सबै कालमा रहन्छ । भूतकालमा अपूर्ण भूत, वर्तमानकालमा भने अपूर्ण वर्तमान र भविष्यत्कालमा अपूर्ण भविष्यत् भनेर चिनिन्छ ।

नेपाली भाषा र माथी भाषामा अपूर्ण पक्ष जनित क्रिया निम्नानुसार निर्माण गरिन्छ:

काल/पक्ष	नेपाली	माथी
अपूर्ण वर्तमानकाल	धातु+तै/दै छु/छस् /छौ/छ्यौ/छ/छिन्/छन्	धातु+तिन् गछुँ/गछेँ /गछस् /गछइ/गछत्
अपूर्ण भूतकाल	धातु+ तै/दै थिएँ/थियौं/थिइस् /थियो /थिई/थिइन्/थिए	धातु+तिन् गर्तेनाइ/गर्तेले /गर्तेलिस् आदि
अपूर्ण भविष्यत्काल	धातु+तै/दै हुनेछु/हुनेछौं/हुनेछस् /हुनेछौं/ हुनेछ्यौं/हुनेछ/हुनेछिन्/हुनेछन्	धातु+तिन् हक्नार/गर्नारआछुँ आछे/आछस्/आछ आदि ।

अपूर्ण पक्षमा उद्देश्य र विधेयको सङ्गितलाई नेपाली र माथी भाषाका तलका उदाहरणहरूद्वारा प्रष्ट्याउने प्रयत्न गरिएको छ :

काल/पक्ष	नेपाली	माथी
अपूर्ण वर्तमानकाल	मैले भात खाँदैछु । तिमी कता जाँदैछौ ? ऊ पुस्तक पढ्दैछ ।	मुइँ भात खाइतिन् गछुँ । तुइ कछि जाइतिन् गछत् । उ (होइ) पुस्तक पढ्तिन् गछइ ।
अपूर्ण भूतकाल	मैले किताब पढ्दै थिएँ । हामी घर जाँदै थियौं । उनीहरु काम गर्दै थिए ।	मुइँ किताब पढ्तिन गर्तेनाइँ । हाइँ घर जाइतिन् गर्तेले । होल काम गर्तिन् गर्तिनि ।
अपूर्ण भविष्यत्काल	म भात खाँदै हुनेछु । तिमीहरु किताब पढ्दै हुनेछौ । उनीहरु भात खाँदै हुनेछैनन् ।	मुइँ भात खाइतिन् हक्नारआछुँ । तोराइ(तोरा) किताब पढ्तिन हक्नारआछ । होल भात खाइतिन् हक्नारवइनेत् ।

अपूर्ण पक्ष जनित नेपाली भाषाको धातुमा तै/दै को सट्टामा माभी भाषाको धातुमा 'तिन्' गाँसिन्छ ।

४.१.४.२.३ पूर्ण पक्षमा पदसङ्गति

पूर्ण पक्षले कुनैपनि कार्य पूरा भइसकेको बुझाउँछ । कार्यको सिद्धि वा पूर्णता जनाउने पूर्ण पक्ष पनि एकभन्दा बढी कालिका परिवेशमा आउँछ । (अधिकारी, २०४९:८७) यो पक्ष वर्तमान कालमा वर्तमान, भूतकालमा पूर्णभूत र भविष्यत् कालमा पूर्ण भविष्यत् नामले चिनिन्छ ।

नेपाली र माभी भाषामा पूर्ण पक्ष जनाउने क्रियाअनुसार निर्माण गरिन्छ:

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
पूर्ण वर्तमानकाल	धातु+एको/एकी/एका छु/छौं/छस् /छौं/छ्यौं/छ/छिन्/छन्	धातु+आइ/ल आछुम्/आछे/आछस्/आछ/आछि/आछत् आदि ।
पूर्ण भूतकाल	धातु+ एको/एकी/एका थिएँ/थियौं/थिइस् /थियौं/थियो /थिईं/थिइन्/थिए	धातु+आइ/ल रहनाईं/गर्तेनाईं /रइले/गर्तेले
पूर्ण भविष्यत्काल	धातु+ एको/एकी/एका हुनेछु/हुनेछौं/हुनेछस् /हुनेछौं/हुनेछ्यौं/हुनेछ/हुनेछिन् /हुनेछन्	धातु+आइ/ल हक्नारआछु/हक्नारआछे/हक्नाराआछस्/हक्नार आछं/हक्नाराआछत् आदि ।

पूर्ण पक्षमा उद्देश्य र विधेयको सङ्गतिलाई नेपाली भाषा र माभी भाषाका केही उदाहरणहरूलाई देखाउने प्रयास गरिएको छ :

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
पूर्ण वर्तमानकाल	मैले आँप खाएकी छु । हामीले काम गरेका छौं ।	मुइँ आँम खाइल आछुम् । हाइँ काम गर्लाइ आछे ।
	म घर आएको थिएँ । हामी काठमाण्डौ आएका थियौं ।	मुइँ घर आइल रहनाईँ । हाइँ काठ्मान्डउ आइलाइ रहले

पूर्ण भूतकाल	तिमीले भनेका थियौ ।	। तोरालकिन बल्लाइ रइल ।
पूर्ण भविष्यत्काल	मैले भुलेको हुनेछु । हामीले काम गरेका हुनेछौं । तिमीहरु भुलेका हुनेछौ ।	मुइँ भुल्ल हकनारआछु । हाइँ काम गर्लाइ हकनारआछे । तोराइ भुल्लाइ हकनार आछ ।

नेपाली भाषामा पूर्ण पक्ष जनाउँदा एको/एकी/एका प्रत्यय लागेजस्तै माभी भाषामा एकवचनमा धातुमा 'ल' प्रत्यय र बहुवचनमा धातुमा 'आइ' प्रत्यय थपिन्छ । त्यसपछि कालजनित सहायक क्रियाहरु माथिको तालिकाअनुसार राखिएको हुन्छ ।

४.१.४.२.४ अज्ञात पक्षमा पदसङ्गति

कुनै काम पहिले वा बितेको समयमा भइसकेको तर अहिले आएर मात्र थाहा पाइएको अवस्था जनाउने क्रियापदको पक्षलाई अज्ञातभूत भनिन्छ (बराल र अन्य, २०६६:११९) । यसको प्रयोग केवल भूतकालमा अज्ञात भूतको रूपमा गरिन्छ ।

पहिले थाहा नभई पछि अनुभव गरेको अवस्था जनाउनेलाई अज्ञात पक्ष भनिन्छ । वर्तमानकालिक 'छ' का रूपहरूसँग 'ए' प्रत्ययान्त कृदन्तीय क्रियाको योगबाट बनेका प्रयोगहरुले क्रियाको अज्ञातता व्यक्त गरेका हुन्छन् (अधिकारी, २०४९:८८) ।

अज्ञात भूतकाल जनाउने क्रियाको निर्माण निम्नानुसार गरिन्छ :

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
अज्ञात भूत	धातु+एछु/एछौं/इछस्/एछौ /एछ/इछिन्/एछन् आदि ।	धातु+सइ/छइ/छुम्/आछइ आदि ।

अज्ञात भूतमा उद्देश्य र विधेयको सङ्गितलाई नेपाली भाषा र माभी भाषाका केही उदाहरणहरुले बुझाउने प्रयत्न गरिएको छ :

काल/पक्ष	नेपाली	माभी
अज्ञात भूत	भुसुक्कै निदाएछु । मैले कथा पढेछु । हामीले फूल टिपेछौं । बालक रोएछ । हरिले आँप खाएनछ । आज ठूलो पानी परेछ ।	मुइँ भुस्क्काइ निधाइनाइसइ । मुइँ कथा लेख्लआछुम । हाइँ फुल टुन्लाइआछे । बालक कान्सइ । हरिन् आँम बइखाइलसइ । इछि बड्ख पानि परलछइ ।

४.१.४.२.५ अभ्यस्त भूत पक्षमा पदसङ्गति

धातुमा भूतकालिन 'थि' का रूपहरूसँग सम्बद्ध कुञ्चित रूपहरु (थिएँ-थें, थियौं-थ्यौं) आदिको योगबाट अभ्यस्त पक्ष जनाइन्छ (अधिकारी, २०४९:१०३) ।

यो वाक्यमा प्रयुक्त क्रियाका कार्यको कुनै खास अवधिभित्रको आवृत्ति वा अभ्यास जनाउने व्याकरणात्मक कोटि हो (लम्साल र अन्य, २०६६:८९) ।

यो केवल भूतकालमा अभ्यस्त भूतको नामले चिनिन्छ । यसलाई अभ्यासबोधक भूतकाल पनि भनिन्छ । अभ्यस्त भूतकाल जनाउने क्रियाको निर्माण निम्नानुसार गरिन्छ:

काल/पक्ष	नेपाली	माझी
अभ्यस्त भूतकाल	धातु+थ्+एँ/यौँ/इस्/यौ/यो/इन्/ए	धातु+ते+ नाईं/ले/ल आदि ।

अभ्यस्त भूतमा उद्देश्य र विधेयको सङ्गितलाई नेपाली भाषा र माझी भाषाका केही उदाहरणहरूले बुझाउने प्रयत्न गरिएको छ :

काल/पक्ष	नेपाली	माझी
अभ्यस्त भूतकाल	म पिरामा बस्थे । हामी पढ्न जान्थ्यौं । ऊ जाँड खान्थ्यो । हरि गाडी हाँक्थ्यो । म कुसीमा बस्थेँ । हामी खुब गफ गर्थ्यौं ।	मुइँ पिराको बस्तेनाईं । हाईं पढ्न जाइतेले । होइ (उ) मुन् खातेल । हरि गाडि (रि) हाक्तेल । मुइँ कुर्सिका बसतेनाईं । हाईं खुब्इ बात (गफ) गर्तेल् ।

४.१.४.३ भाव र यसका आधारमा पदसङ्गति

भावलाई वृत्ति तथा अर्थ पनि भनिन्छ । भाव पनि काल र पक्षजस्तै क्रियासँग सम्बद्ध व्याकरणात्मक कोटि हो । काल र पक्षबाट कार्य व्यापारको भौतिक अवस्थाको बोध हुन्छ भने भावबाट कार्यव्यापारको मनोवैज्ञानिक अवस्थाको बोध हुन्छ ।

वाक्य स्तरमा क्रियापदबाट द्योतिक वक्ताको मनसाय वा अभिवृत्ति नै भाव हो (भट्टराई, २०६०:७८) ।

भाषा प्रयोग गर्ने व्यक्ति (वक्ता वा लेखक) को मनोभाव वा मनशायलाई बुझाउँदा फेरिने क्रियाको रूपलाई भाव भनिन्छ । (बराल र अन्य, २०६७:१२१)

यसलाई निम्न भेदमा वर्गीकृत गर्न सकिन्छ :

४.१.४.३.१ सामान्यार्थ र यसका आधारमा पदसङ्गति

सामान्य रूपमा कुनै कार्य व्यापारको सूचना दिने क्रियाहरु नै सामान्यार्थ क्रियापद हुन् । यी भूत र अभूत दुई काल तथा पक्षमा वितरण हुन्छ (भट्टराई, २०६०:८३) ।

यसमा क्रियाले सामान्य भाव वा निश्चय बुझाउँछ । यसमा प्रश्नार्थलाई पनि समेटिन्छ ।

सामान्यार्थ भाव जनाउने नेपाली भाषा र माझी भाषाका केही उदाहरणहरु निम्न छन्:

काल/पक्ष	नेपाली	माझी
सामान्यार्थ	राम पढ्छ । माझीले माछा माच्यो । म काठमाण्डौ जानेछु । हरि रोएछ । के तिमी पास भयौ ?	राम पढ्छइ । माझिन् माछ मालें । मुइँ काठमान्डउ जाइनारआछुँ । हरि कान्लसइ । के तुइ पास हक्लाइ ?

नेपाली भाषामा जस्तै माझी भाषामा पनि भाषिक वक्ताको सामान्य मनोभाव जनाइन्छ । भूत र अभूत कालका निश्चयार्थ वा प्रश्नार्थ वाक्य प्रयोग यसमा गरिन्छ । पूर्णविराम वा प्रश्नवाचक चिह्नको यस प्रकारको भाव व्यक्त गर्ने वाक्य नेपाली र माझी भाषामा प्रयोग गरिन्छ ।

४.१.४.३.२ विध्यर्थ भाव र यसका आधारमा पदसङ्गति

आज्ञा, इच्छा, अनुरोध, प्रार्थना, सल्लाह, प्रस्ताव, कामना, उपदेश, अनुमति, आशीर्वाद आदि मनोभाव बुझाउने क्रियापद विध्यर्थ हो । यसका दुई भेद छन्:

(क) आज्ञार्थ

(ख) इच्छार्थ

(क) आज्ञार्थ

वक्ता वा लेखकको आज्ञा, हुकुम, आदेश आदि मनोवृत्ति बुझाउने भाव आज्ञार्थ हो । यो द्वितीय पुरुषमा हुन्छ । वाक्यमा कर्ता रहन वा नरहन पनि सक्तछ ।

काल/पक्ष	द्वितीय	नेपाली		नेपाली	माझी
	पुरुषवाचक सर्वनाम	निर्माण	क्रिया		
आज्ञार्थ भाव	तँ	धातु+शून्य प्रत्यय धातु+ ई	पढ, लेख्, जा, उफ्री, पिई, दौडी	तँ लेख् । तँ दौडी ।	तुइ लेख् । तुइ कुद् ।
	तिमी	धातु+अ धातु+ऊ	पढ, लेख, खेल खाऊ, जाऊ, आऊ	तिमी खेल । तिमी खाऊ ।	तुइ खेलाउ । तुइ खावे (खा) ।
	तिमीहरु	धातु+ओ धातु+नू	आओ, खाओ पढनु, जानू,	तिमीहरु यहाँ आओ । तिमीहरु जानू ।	तोराइ इतइ आहा तोराइ जाइ ।
	तपाईं	धातु+नुहोस्	पढनुहोस्, खानुहोस्	तपाईं मलाई बोलाउनुहोस् ।	तोरा मिलाइ बालाक् ।

माझी भाषामा तृतीय पुरुष एकवचन अनादरवाची उद्देश्यमा नेपाली रूप भैं रहने अर्थात् (धातु+शून्य प्रत्यय) मा आज्ञार्थ क्रिया रहने, ऊकारान्त नेपाली क्रियालाई माझी भाषामा आज्ञार्थमा लाँदा धातु+वे लगाइ बनाइन्छ । यसले उर्दी गरेको आशय व्यक्त गर्दछ । 'तिमीहरु यता आओ'—'तोराइ इतइ आहा' हुन्छ ।

(ख) इच्छार्थ

वक्ता वा लेखकको इच्छा, अनुमति, प्रार्थना, आशिक, श्राप आदि वृत्ति बुझाउने क्रियारूपलाई इच्छार्थ भनिन्छ । यो सबै पुरुष र वचनमा प्रयोग हुन्छ । नेपालीमा इच्छार्थ भाव जनाउने क्रियारूप निम्नानुसार निर्माण गरिन्छ ।

पुरुष	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	धातु+ऊँ	धातु+औँ
द्वितीय पुरुष	धातु+एस्	धातु+ए
तृतीय पुरुष	धातु+ओस्	धातु+ऊन्

हाल नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमा भएको सामान्य हेरफेरमा तृतीय पुरुष बहुवचनमा इच्छार्थ जनाउने क्रिया धातुमा 'उन्' प्रत्यय लगाएर बनाउने भाषा संगोष्ठीको निर्णय भएको छ ।

नेपाली र माभी भाषामा इच्छार्थ भाव जनाउने केही वाक्यहरु निम्नानुसार तुलना गर्न सकिन्छ :

नेपाली भाषा

म आँप खाऊँ ।

हामी पढ्न जाऔँ ।

उसको हित होस् ।

यिनीहरु त्यही बसून् ।

उसले चिठी लेखोस् ।

माभी भाषा

मुइँ आँम खाउँ ।

हाँ पढ्न जाउँ ।

होकर हित हक्इदि ।

हेल उछिने बसइदिखन ।

होइ (उ) चिठि लेखइदि ।

माभी भाषामा प्रथम पुरुष एकवचन र बहुवचनमा इच्छार्थ क्रिया (धातु+उ) एउटै रूपमा पाइनु साथै तृतीय पुरुषमा एकवचनमा क्रियामा 'दि' र बहुवचनमा 'दिखन' प्रत्यय थपेर बनाइएको भेटिन्छ ।

४.१.४.३.३ अनिश्चयार्थ भाव र यसका आधारमा पदसङ्गति

यस भावले वक्ता वा लेखकको सम्भावना सङ्केत आदि वृत्ति बुझाउने काम गर्छ ।

यसका दुई भेद छन् : (क) सम्भावनार्थ (ख) सङ्केतार्थ

(क) सम्भावनार्थ

वक्ता वा लेखकको अनुमान, सम्भावना, अनिश्चय आदिको भाव बुझाउने क्रियारूप नै सम्भावनार्थ हो । यसले भविष्यमा हुने कार्यलाई निर्देश गर्दछ । यो भाव जनाउन निम्नानुसार नेपाली भाषाको क्रियारूप निर्माण गर्न सकिन्छ :

पुरुष	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	धातु+उँला	धातु+औँला
द्वितीय पुरुष	धातु+लास्	धातु+औँला/औँली
तृतीय पुरुष	धातु+ला/लिन्	धातु+लान्

नेपाली भाषा र माभी भाषामा सम्भावनार्थ भाव जनित क्रियापद प्रयुक्त वाक्यलाई हेरी निम्नानुसार तुलना गर्न सकिन्छ :

नेपाली	माझी
भोलि त पानी पर्ला ।	कालु त पानि पर्ति ।
सीताले मलाई बोलाउली ।	सितान् मिलाइ बालाइत ।
उनीहरूले मलाई बोलाउलान् ।	होलकिन् मिलाइ बालाइथन ।
उसले चिठी लेख्ला ।	होइ चिठि लेख्तक ।
तँ जालास् । तिमी जाओला ।	तुइ जाइबइ ।

तृतीय पुरुष एकवचनमा नेपाली भाषामा धातु+ला/लिन प्रत्यय लागी क्रियारूप बन्छ भने माझी भाषामा भने सोहि अवस्थामा धातुमा +ति गाँसेर क्रियारूप बनाइन्छ । तसर्थ माझी भाषामा धातुमा इ, इत, इथन जस्ता प्रत्यय लगाएर सम्भावना जनाउने क्रियारूप निर्माण गरिन्छ ।

(ख) सङ्केतार्थ

क्रियाहरूको बीच अनुमानात्मक वा काल्पनिक वा कारण कार्यको स्थिति रहेमा सङ्केतार्थ भाव व्यक्त हुन्छ (अधिकारी, २०४९:९१) ।

नेपाली	माझी
पानी पय्यो भने हिलो हुन्छ ।	पानि परलते भने हिलो हक्छि ।
घाम लागे तातो हुन्छ ।	दिन लाग्लासिन् तातो हक्छि ।
पानी पय्यो भने ठण्डा हुन्छ ।	पानि परलते भने ठन्डा हक्छि ।

माझी भाषा सङ्केत भाव दर्साउने नेपाली भाषामा भैं 'भने' र 'सिन्' को प्रयोग गरेको भेटिन्छ ।

४.१.५ आदरको आधारमा पदसङ्गति

४.१.५.१ आदरको परिचय र यसका तहहरू

शिष्टता वा सम्मानको तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय वा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई आदरार्थी भनिन्छ (शर्मा, २०५९:२१३) ।

यसले पनि व्याकरणात्मक कोटि दर्साउँछ । यो प्रायः स्रोता र अन्य सन्दर्भमा व्यक्त हुने व्याकरणात्मक कोटि हो । आदरका निम्न तह छन् :

१. अनादरार्थी
२. सामान्य वा मध्यम आदरार्थी
३. उच्च आदरार्थी
४. अत्युच्च वा विशिष्ट आदरार्थी

आदरका विभिन्न तह जनाउने नेपाली र माभी भाषाका वाक्यहरूको निर्माण तुलना गर्न सकिन्छ :

आदरको तह	नेपाली	माभी
आदररहित (अनादरार्थी)	तँ सानो छस् । तँ कहिले जान्छस् ?	तुइ स्यान्ख आछस् । तुइ कखन जाइछस् ?
मध्यम वा सामान्य आदरार्थी	तिमी बाठा छौं । भाञ्जा पढ्दै छन् ।	तुइ बाठा आछस् । भानिच् पढ्तिन गर्छइ ।
उच्च आदरार्थी	तपाईं किताब पढ्नुहुन्छ । उहाँ राम्रो गीत गाउनुहुन्छ ।	तोरा किताब पढ्छ । उ मज्जार गित गाछ ।
अत्युच्च/विशिष्ट आदरार्थी	बाबुसाहेव कुर्सीमा हुनुहुन्छ । रानीसाहेबले कुरा बुझिबक्सयो ।	बाबुसाहेव कुर्चका आछ । रानी साहेविन् कुरा बुभ्ले ।

४.१.५.२ अनादरार्थीमा पदसङ्गति

सामाजिक अप्रतिष्ठित, असम्मानित तहका व्यक्तिलाई प्रयोग गरिने आदरको सबैभन्दा न्यून मात्रा बुझाउँछ । त्यहाँ अनादरार्थीको प्रयोग गरिन्छ । यसलाई आदररहित वा शून्य आदर पनि भनिन्छ । यसमा प्रयोग गरिने सर्वनाम द्वितीय पुरुषको तँ र तृतीय पुरुषको ऊ, त्यो, यो र यिनीहरूले लिने हिनतर क्रियापदले अनादरार्थी बुझाउँछ । आदरको यस तहलाई नेपाली र माभी भाषामा निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

नेपाली भाषा	माभी भाषा
तँ बाठो छस् ।	तुइ बाठो आछस् ।
यो केटो राम्रो छ ।	ह्य बेटाक् मज्जार आछ ।
ऊ घर जान्छ ।	उ (होइ) घर जाइछइ ।
नातिनी सानी छे ।	नात्नि स्यान्खि आछि ।

अनादर जनाउने सन्दर्भमा माभी भाषामा तुइ, ह्य, होइ, उ, हेल जस्ता सर्वनाम पद र सोही अनुसारको क्रियापद लिई सङ्गति मिलाइन्छ । नेपाली भाषाको अनादरको आधारमा लिङ्गत भेद क्रियामा पाइए भैं माभी भाषामा पनि पाइएको भेटिन्छ । जस्तै: आछ, आछि आदि । कुनैमा भने लिङ्गत भेद भेटिन्छ । जस्तै: जान्छ, जान्छे, दुवैलाई जाइछइ नै प्रयोग हुन्छ ।

४.१.५.३ सामान्य वा मध्यम आदरमा पदसङ्गति

आफू समानका वा आफूभन्दा साना भएपनि माया सद्भाव, स्नेह जनाउनु पर्दा आदरको सामान्य वा मध्यम तह प्रयोग गरिन्छ । यसको प्रयोग नेपाली भाषामा प्रयोग गरिने द्वितीय पुरुष बहुवचन र त्यसको क्रियापद साथै तृतीय पुरुष उनी, यिनी, तिनी जस्ता सर्वनाम र त्यसैको बहुवचनको क्रियापदको प्रयोग गरिन्छ । आदरको यस तहलाई नेपाली र माझी भाषामा हुने पदसङ्गतिलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

नेपाली	माझी
तिमी राम्री छौ ।	तुइ मज्जार आछस् ।
हरिले मलाई पुस्तक दिए ।	हरिन् मिलाई पुस्तक दिले ।
तिमी आँप खानेछौ ।	तुइ आँम खाइनारआछस् ।
उनी बाठा छन् ।	होइ बाठा आछत् ।

आदरको यो तहको प्रयोग माझी भाषामा नेपाली भाषाको द्वितीय पुरुष एकवचनको क्रियापदको स्वरूपमा जस्तो प्रयोग गरिन्छ ।

४.१.५.४ उच्च आदरमा पदसङ्गति

नेपाली भाषामा आफूभन्दा ठूलो, आफूले मान्नुपर्ने र सम्मान गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई बुझाउँदा उच्च आदरको प्रयोग गरिन्छ । यो क्रियापद 'नु' प्रत्यान्त कृदन्त क्रियामूलसँग 'हु' धातुका रूपहरु मिलेर बन्दछ । यसको क्रिया सबै लिङ्ग, वचन र पुरुषमा एउटै हुन्छ । (भट्टराई र अन्य, २०६३:२५०) नेपाली र माझी भाषामा उच्च आदरको तहमा हुने पदसङ्गतिलाई निम्नानुसार देखाइएको छ :

श्रोतासन्दर्भमा	नेपाली	माझी
	तपाईंले कविता सुनाउनुभयो ।	तोरा कविता सुनाइल ।
	तपाईं कथा लेख्नुहुन्छ ।	तोरा कथा लेख्छ ।
अन्य सन्दर्भमा	उहाँ चिठी लेख्नुहुन्छ ।	उ चिठि लेख्छइ ।
	उहाँले कविता सुनाउनु भयो ।	उनिन् कविता सुनाइले ।
	दाजुले मलाई बोलाउनु भयो ।	दाजिन मिलाइ बोलाल्ते ।

माभी भाषामा तपाईंलाई 'तोरा' र उहाँलाई 'उ' प्रयोग गरिन्छ । 'उहाँ लेख्नुहुन्छ' लाई माथिको उदाहरणमा 'उ लेख्छु' को रूपमा प्रयोग गरिएको । उक्त क्रियारूप लेख्छु, लेख्छिन् जस्ता नेपाली क्रियालाई माभी भाषामा लाँदा 'लेख्छु' नै लेखिनाले एकरूपता पाइएको देखिन्छ ।

४.१.५.५ अत्युच्च आदरमा पदसङ्गति

अत्युच्च आदरलाई विशिष्ट आदर भनिन्छ । खास गरेर विशिष्ट सदस्य र अति मान्य व्यक्तिका लागि यसको प्रयोग गरिन्छ । यसको क्रियापद 'इ' प्रत्ययान्त कृदन्तसँगै 'बक्स' धातुमा क्रियारूपहरु मिलेर बन्दछ । यसको क्रियापदमा वचन र लिङ्गको भेद हुँदैन । (भट्टराई र अन्य, २०६३:२५०) नेपाली र माभी भाषामा अत्युच्च आदरको तहबाट हुने पदसङ्गतिलाई निम्नानुसार देखाइएको छ :

नेपाली	माभी
बाबुसाहेव कुसीमा हुनुहुन्छ ।	बाबुसाहेव कुर्चिका आछ ।
रानी साहेवले मेरो कुरा सुनिबक्सियो ।	रानी साहेबिनिन् मोर कुरा सुन्ले ।

माथिको उदाहरण हेर्दा नेपाली र माभी भाषामा अत्युच्च आदरार्थीको तहबाट पदसङ्गति भएको पाइन्छ । सम्धी, मीत र ज्वाइँलाई माभी जातिले अति सम्मान गर्दछन् । यिनीहरुको सट्टा तोरा: प्रयोग गर्दछन् । तोरा: भन्दा अलि भुकेर उच्चारण गर्छन् । तर, माभी भाषामा नेपाली भाषाको 'बक्स' धातु जोडिएको क्रियाको ठ्याक्कै प्रयोग पाइन्छ ।

४.२ सर्वनामको सङ्गति

वाक्यमा प्रयोग भएको नाम जुन वचन र आदरमा छ, त्यस नामको सट्टामा प्रयोग हुने सर्वनाम पनि उही वचन र आदरमा हुन्छ (बराल र अन्य, २०६७:१३०) ।

यस किसिमको सङ्गति एउटै वाक्यभित्र र एउटै सिलसिलामा आएका विविध वाक्यभित्र पनि हुन्छ ।

नेपाली भाषामा नाम र सर्वनाम बीचको सङ्गतिलाई यहाँ निम्नानुसार देखाइएको छ:

नेपाली भाषा

रमेश घर जान्छ र उ भात खान्छ ।

सीताले किताब किनिन् र उनले पढिन् ।

सरलाहरु बजार जान्छन् र उनीहरु आँप किन्छन् ।

राम स्कुल जानेछ । उसले किताब पढ्नेछ ।

माथी भाषा

रमेश घर जाइछइ र होइ भात

खाइछइ ।

सितान् किताब किन्लि र होइ पढ्लि।

सरलाल बजार जाइछत् र होल
आँम किन्छत् ।

राम इसकुल जाइनार आछ ।

होइ किताब पढ्नारआछ ।

यी माथिका उदाहरणहरुले कि प्रष्ट्याउँछ भने माथी भाषामा नामको सट्टामा आउने सर्वनामको वचन, पुरुष, आदरका आधारमा क्रियापदमा सङ्गति मिलाइन्छ । माथी भाषामा सर्वनाम 'इ' वा 'ल' मा अन्त्य हुन्छ । जस्तै: मुइँ, हाइँ, तुइ, होइ, हेल, होल आदि ।

४.३ विशेषण-विशेष्य सङ्गति

वाक्यमा नामिक पदको विशेषता जाहेर गर्ने पद विशेषण हो भने जसको विशेषता जाहेर गरिन्छ त्यसलाई विशेष्य भनिन्छ । विशेष्य जुन लिङ्ग, वचनमा रहन्छ, विशेषण पनि सोही वचनमा रहनुपर्दछ । नेपाली र माथी भाषामा विशेषण र विशेष्य बीचको सङ्गति निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

वचन	नेपाली भाषा	माथी भाषा
एक वचन	बुढो मान्छे मोटा केटो ठूलो माछो कालो गारु राम्री छोरी	बुर्रा मानुस् मोटा बेटाक बड्ख माछ काड्ड बर्दइ मज्जारि छुनेनि
बहुवचन	बुढा मान्छेहरु मोटा केटाहरु ठूला माछाहरु काला गोरुहरु राम्रा छोरीहरु	बुर्रा मान्छेल मोटाइ बेटाइल बउँडाइ माछल कड्डाइ बर्दइल माहाँलाइ/मज्जाराइ छुनेनिल

एकवचन पुलिङ्ग र एकवचन मानवेत्तर विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्न नेपाली भाषामा ओकारान्त विशेषण प्रयोग हुन्छ भने बहुवचन विशेष्यका लागि आकारान्त विशेषण पद बीच सङ्गति गराइन्छ । तर, माथी भाषामा भने एकवचन पुलिङ्ग र एकवचन मानवेत्तर

विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्न आकारान्त वा अकारान्त विशेषण पद लिइन्छ, जस्तै काड्ड, स्यान्ख, मोटा, बुर्रा आदि ।

बहुवचन विशेष्यका लागि भने माभी भाषामा 'आइ' प्रत्ययान्त विशेषण पद लिई सङ्गति गरिन्छ । जस्तै: वउँडाइ, स्याउँनाइ, कड्डाइ आदि ।

स्त्रीलिङ्ग एकवचन विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्न नेपाली भाषामा ईकारान्त विशेषण प्रयोग गरिए भैं माभी भाषामा पनि सोही अनुरूपको इकारान्त विशेषणको प्रयोग भेटिन्छ । जस्तै: मज्जारि, माहाँलि, स्यान्खि आदि ।

मानवेत्तर स्त्रीलिङ्गी एकवचन विशेष्यसँग विशेषणको सङ्गति गराउँदा नेपाली भाषामा जस्तै लिङ्गभेद नदेखाई ओकारान्त नै विशेषण प्रयोग गरेभैं माभी भाषामा पनि यस्तो अवस्थामा आकारान्त वा अकारान्त विशेषण प्रयोग गरिन्छ ।

विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिलाई नेपाली र माभी भाषाका वाक्यगत तहमा प्रयोग गरेर हेर्ने प्रयास गरिएको छ :

नेपाली भाषा	माभी भाषा
उनीहरुले राम्रो काम गरे ।	होलकिन् माहाँल काम गर्नि ।
ऊ राम्रो छ ।	होइ माहाँल आछ ।
करेला तितो छ ।	करेला तित्ता आछ ।
मानिसहरु विवेकशील प्राणी हुन् ।	मान्छेल विवेकसिल प्राणि हुन् ।
कालो कुकुर भुक्यो ।	काड्ड कुक्ल धुक्ले ।
तिमी बाठा छौ ।	तुइ बाठा आछस् ।
तिमी मोटी छौ ।	तुइ मोटि आछस् ।

यहाँ पनि राम्रो काम, विवेकशील प्राणी आदिमा राम्रो र विवेकशील विशेषण पदहरु हुन् । त्यस्तै माभी भाषामा पनि त्यसलाई विशेषण विशेष्य सङ्गति गराउने प्रसङ्गमा 'माहाँल काम' र 'विवेकसिल प्राणि' गराइ सङ्गति गराइएको छ ।

४.४ भेदक-भेद्य सङ्गति

भेदक (सम्बन्धवाची वा षष्ठि विभक्ति को, का, की, रो, रा, री, नो, ना, नी) र भेद्य (नामपद) बीच हुने सङ्गतिलाई भेदक-भेद्य बीचको सङ्गति भनिन्छ । यो सङ्गति पनि लिङ्ग

वचन अनुरूप हुनुपर्छ । भेदक-भेद्यबीच सङ्गति नेपाली माझी भाषामा निम्नानुसार गरी देखाइएको छ :

वचन	लिङ्ग	नेपाली भाषा	माझी भाषा
एकवचन	पुलिङ्ग	उसको छोरो मेरो छोरो हाम्रो भिनाजु	होकर बेटाक् मोर छोडारि हाम्रो भाँटु
	स्त्रीलिङ्ग	उसकी छोरी मेरी छोरी हाम्री दिदी	होक्रि बेटेक् मुरि छुनेनि हाम्रि दिदि
बहुवचन	पुलिङ्ग/स्त्रीलिङ्ग	उसका छोराहरु मेरा छोराहरु रामका भाइहरु मेरा छोरीहरु	हाकै बेटाख्यान् मोराइ छोडारिल रामकरै भाइख्यान् मोराइ छुनेनिल

भेदक-भेद्य सङ्गतिका केही अन्य उदाहरणहरु :

नेपाली	माझी
गाईको बाच्छो	गाइकर बाछ्छा
सुँगुरको पाठो	सोरिर पाँठा
परेवाको विष्ट	परेवार चेका
व्याँगेको गोलो	धिम्तिर भकाउरो
उसको हित	होकर हित

षष्ठि विभक्तिका रूपमा भेदक विशेषण जनित पदमा गाँसिने 'को' लाई माझी भाषीले 'कर', 'र' मा 'की' लाई 'रि' र 'का' लाई 'रै' प्रयोग गरिन्छ । मेरोलाई 'मोर', मेरीलाई 'मोरि' र मेरालाई 'मोराइ' रूपमा प्रयोग गरिन्छ । भेद्य एकवचन पुलिङ्ग भए भेदकमा 'कर', 'र' गाँसिने जस्तै: 'होकर', 'सोरिर', त्यस्तै स्त्रीलिङ्ग एकवचन भए 'रि' जस्तै: 'होक्रि' र 'भेद्य' बहुवचन हुँदा भेदकमा 'का' को सट्टामा माझीमा 'रै', 'करै' प्रयोग हुन्छ ।

निष्कर्षमा नेपाली भाषामा भैं माझी भाषामा पनि उद्देश्य जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरमा रहन्छ क्रियापद (विधेय) पनि त्यही लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरमा रहन्छ । उद्देश्यको वचनको प्रभाव माझी भाषामा पनि प्रत्यक्ष देखिन्छ । तर, लिङ्ग प्रभावमा भने आंशिक प्रभाव पाइन्छ । जान्छ (पु.) र जान्छिन् (स्त्री) मा एउटै रूप 'जाइछइ' माझी भाषामा प्रयोग हुन्छ । माझी भाषामा सामान्य भूतकालको क्रियापद 'मार्ने' नेपाली भाषामा सम्भावनार्थ भाव

व्यक्त गर्दा प्रयोग हुने 'ला' को रूपसँग मेल खाएको जस्तो देखिन्छ । प्रथम पुरुष बहुवचनको क्रियापद जस्तै: पढ्छे, हुनेछ, हेर्छे जस्ता माभी भाषाका क्रियापदहरू त्यही रूप नेपाली भाषामा तृतीय पुरुष एकवचनको स्त्रीलिङ्गी उद्देश्यले लिने क्रियापद जस्तो लाग्छ ।

माभी भाषामा नेपाली भाषामा जस्तो जटिल पदसङ्गतिको व्यवस्था देखिदैन । उद्देश्य र विधेयका बीच हुने पदसङ्गतिमा लिङ्ग र वचनगत भेद पाइँदैन । तँ, तिमी आदिमा पनि तुझको प्रयोग 'पढ्छस्', 'पढ्छौ' जस्ता क्रियामा पनि 'पढ्छस्' रूपको प्रयोग माभी भाषामा पाइन्छ । नेपाली भाषामा विशेषण-विशेष्यको सङ्गतिमा विशेष्य एकवचन पुरुष हुँदा विशेषण ओकारान्तमा टुङ्गिने, त्यस्तै स्त्रीलिङ्ग एकवचनमा हुँदा ईकारान्तमा र बहुवचनमा भए आकारान्तमा टुङ्ग्याउने काम हुन्छ । त्यस्तो प्रभाव माभी भाषामा पनि काड्ड, काड्डी, काड्डाइ, (कालो, काली, काला) प्रयोग हुन्छ । उद्देश्य र विधेय सङ्गति गराउँदा एउटा क्रियामा कालिक प्रत्यय उद्देश्यको लिङ्ग, वचन र पुरुषले प्रभाव पारेको भेटिन्छ ।

अध्याय-पाँच

निष्कर्ष र सुभाष

५.१ निष्कर्ष

विश्वमा बोलिने विभिन्न भाषा परिवारमध्ये भारोपेली परिवार एक समृद्धशाली भाषा परिवार हो । नेपालमा बोलिने ४ (चार) प्रमुख परिवारमध्ये भारोपेली परिवारको भाषिक क्षेत्र विस्तृत र व्यापक छ । माभी जातिहरूले बोल्ने उनीहरूको मातृभाषा माभी भाषा भारोपेली परिवारको भाषा हो । दुईहजार वर्षभन्दा अगाडिदेखि मूलतः सप्तकोसीका सहायक नदीहरूका किनार एवम् मध्य तथा पूर्वी क्षेत्रको भित्री मधेशहरूमा बसोबास गर्दै आएका माभी जातिको आफ्नो भाषा, वेशभूषा एवम् धर्म-संस्कृतिहरू छन् ।

प्राचीनकालदेखि नै नदी किनारमा बसोबास गर्दै आएका माभीहरूले बोल्ने भाषामा भौगोलिक प्रभाव परेको छ । टीठलागदो आर्थिक अवस्था एवम् शैक्षिक सचेतनाको कमीले गर्दा माभी जाति र उनीहरूको माभी भाषा समृद्धशाली बन्न सकेको छैनन् । ज्ञानविज्ञानले सुसज्जित आजको २१ औं शताब्दीमा समायोजित हुन आफ्ना भाषाका शब्दहरूले धान्न नसक्ने अवस्थामा अन्य भाषा परिवारबाट शब्दहरू सापटी लिएर भएपनि माभी भाषा पूर्ण अभिव्यक्ति दिन सफल छ ।

सिन्धुली जिल्ला नेपालकै सबैभन्दा बढी माभीहरू बसोबास रहेको जिल्ला हो । यस जिल्लाको कमलामाई नगरपालिका र रानीवास गा.वि.स.मा माभी जाति र यिनीहरूको मातृभाषा माभी भाषा नै रहेकाले आफ्नै मौलिकपन रहेको देखिन्छ । यहाँ बोलिने माभी भाषामा नेपाली भाषामा भैं शब्दवर्ग (नामिक वर्ग, क्रिया वर्ग र अव्यय वर्ग) पाइन्छ । व्याकरणिक कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, आदर) का आधारमा पदसङ्गति हुने आफ्नै भाषिक व्यवस्था छ; कुनै नेपाली भाषासँग मेल खानु कुनै नखानु यसको पृथक पहिचान हो ।

नेपाली भाषामा जस्तै माभी भाषामा पनि लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव र आदरको आधारमा उद्देश्य र विधेय बीचमा सङ्गति पाइन्छ । माभी भाषामा नामपदमा लिङ्गगत प्रभाव पाइन्छ । हुन त सर्वनाममा लिङ्गभेद देखिन्न तर क्रियापदमा लिङ्ग प्रभाव भेटिन्छ । विशेषण पदमा स्पष्ट लिङ्ग प्रभाव भेटिन्न । एकवचन विशेषणमा 'इ' प्रत्ययान्त स्त्रीलिङ्ग विशेषण बनाइन्छ । क्रियापदमा भने लिङ्ग प्रभाव देखिन्छ तर तृतीय पुरुष एकवचन, सामान्य वर्तमान र सामान्य भूतकालमा एउटै क्रिया प्रयोग गरिन्छ । नामपदमा वचनगत

प्रभाव माभी भाषामा पाइन्छ । बहुवचन बनाउँदा 'ल' रूपायक प्रत्यय थपिन्छ । पुरुष वचन प्रभाव भेटिए तापनि लिङ्गगत प्रभाव पाइन्छ । नेपाली भाषामा भैं माभी भाषामा पनि पुरुष तीन प्रकारका छन् : प्रथम, द्वितीय र तृतीय ।

पुरुषका आधारमा पदसङ्गति हुँदा क्रियामा समेत पुरुषगत सङ्गति पाइन्छ । पुरुषलाई बहुवचन बनाउँदा इ, आइ, ल लागी बनाइन्छ । जस्तै: होइ, तोराइ, होल, हेल आदि । मीत, सम्धी र ज्वाइँलाई उच्च सम्मान गरी तोरा: प्रयोग गरिन्छ । जुन तोराभन्दा भिन्न छ । तोरा: र तोराको प्रयोग अत्युच्च आदरका लागि प्रयोग गरिए पनि अत्युच्चमा भने तोरा: शब्द पछि विसर्गको प्रयोग गरी अत्युच्चता झल्काइन्छ । आदरको तीन तहको प्रभाव माभी भाषामा समेत पाइन्छ । नेपाली भाषामा आदररहित अवस्था जनाउन तँ, ऊ जस्ता सर्वनाम र अनादरवाची क्रियापद धातु+छस्/हुनेछन्/थिइस्/छ/थियो/हुनेछ) बीच मेल गराइन्छ । त्यस्तै माभी भाषामा पनि अनादर जनाउन प्रयोगमा ल्याइने सर्वनाम तुइ, होइ, होल हुन् । उच्च आदरमा नेपालीमा तपाईं, उहाँ, प्रयोग भए भैं माभी भाषामा तोरा, तोराइ, उ जस्ता पुरुष प्रयोग गरिन्छ । उच्च आदरार्थीमा प्रयोग हुने नेपाली भाषाको 'उहाँ खानुहुन्छ' लाई 'उ (होइ) भात खाइछइ', नै प्रयोग नरम ढङ्गले गरिन्छ । तर तृतीय पुरुष एकवचनमा उ भात खान्छ लाई माभी भाषामा रूप 'उ (होइ) भात खाइछ' नै प्रयोग गरिन्छ । आवाज भने अलि कडा हुन्छ । अत्यन्त सम्मानित व्यक्तिहरुमा मात्र तोरा: प्रयोग गरिन्छ । आदरको प्रभाव क्रियामा पर्दछ । वर्तमानकाल जनाउन क्रियामा हुने रूपायन झण्डै नेपाली भाषामा जस्तै मिल्न खोज्दछ । सामान्य पक्षमा धातुमा छु/छौं/छस्/छौ/छ/ छिन्/छन् कालिक प्रत्यय लागे जस्तै माभी भाषामा धातुमा +छु/छे/छस्/छ/छइ/छत् आदि प्रत्यय गाँसिन्छ ।

नेपाली

म जान्छु ।

हामी जान्छौं ।

तँ जान्छेस् ।

तिमीहरु जान्छौ ।

उनीहरु जान्छन् ।

माभी

मुइँ जाइछु ।

हाइँ जाइछे ।

तुइ जाइछस् ।

तोराइ (तोरा) जाइछ ।

होल जाइछत् ।

माभी भाषामा प्रथम पुरुष बहुवचन सामान्य वर्तमान कालमा प्रयुक्त क्रिया नेपाली भाषामा तृतीय पुरुष एकवचन स्त्रीलिङ्ग सामान्य वर्तमान कालको क्रिया जस्तै प्रयोग भएको

भेटिन्छ । भूतकालमा धातुपछि नाइँ, ले, लास्, ल, लत्, जस्ता रूप गाँसिनु त्यस्तै भविष्यत कालमा हक्नार/गर्नार आदि रूप गाँसिनु आदि यस भाषाको आफ्नै मौलिक पहिचान हो ।

माझी भाषामा अपूर्ण पक्ष (तै/दै) जनाउन धातुमा +तिन् थपिन्छ । पूर्णपक्ष (धातु+एको/एकी/एका) जनाउनका लागि धातुमा ल/आइ/इला गाँसिन्छ । नेपाली भाषामा जस्तै माझी भाषा पनि सामान्यार्थ, विध्यर्थ (आज्ञार्थ र इच्छार्थ) र अनिश्चयार्थ (सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ) भाव जनित क्रियापद भेटिन्छ ।

नाम र सर्वनामको सङ्गति नेपाली भाषामा भैं माझी भाषामा पनि पाइन्छ । प्रथम पुरुषमा मुइँ र हाइँ, द्वितीय पुरुषमा तुइ, तोरा, तोरा: तोराइ साथै तृतीय पुरुषमा ह्य, होइ, उ, हेल, होल जस्ता सर्वनाम प्रयोगमा आई क्रियापदसँग सङ्गति मिलाइन्छ । कर्ताकारक गाँसिने प्रथमा विभक्ति 'ले' को सट्टामा 'न' जस्तै हरिन् (हरिले) र षष्ठि विभक्ति चिट्ठन 'को' को सट्टामा 'र' 'कर' जस्तै: उसको कलम (होकर कलम), मेरो दाजु (मोर दाजि) प्रयोग हुन्छ ।

नेपाली भाषामा जस्तै स्त्रीलिङ्ग जनित विशेषण निर्माणमा 'ई' प्रत्यय (जस्तै: अग्ली, बन्ठी, सानी, ठूली) लगाए भैं माझी भाषामा पनि 'इ' प्रत्यय स्त्रीलिङ्गी विशेषण बनाउन प्रयोग गरिन्छ :

स्यान्ख+इ. स्यानखि (सानी)

काड्ड+इ. काड्डि (काली)

मोटो+इ. मोटि (मोटी)

त्यस्तै बहुवचन जनित विशेषण बनाउन नेपाली भाषामा 'आ' प्रत्यय लगाए भैं माझी भाषामा भने 'आइ' प्रत्यय लगाइन्छ । जस्तै:

मोटो+आइ . मोटाइ

काड्ड+आइ . काड्डाइ

माहाँल+आइ . माहाँलाइ

मज्जार+आइ . मज्जाराइ आदि ।

माझी भाषामा पनि भाषिका, व्यक्ति भाषाका प्रभावले भाषिक प्रयोगमा समेत अनेकता भेटिन्छ । हाल माझी जाति पनि नेपाली भाषाको बढ्दो सम्पर्कले आफ्नो मातृभाषा छोडेर दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्न थालेको पाइन्छ ।

५.१.१ नेपाली र माझी भाषाका पदसङ्गतिहरूमा देखिएका समानताहरू

भारोपेली भाषा परिवारभित्र पर्ने नेपाली र माझी भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा निम्नलिखित समानताहरू पाइन्छ :

- (क) दुवै भाषामा नामपदमा लिङ्गगत प्रभाव पाइन्छ ।
(ख) मानवेत्तर नाम एकवचन कर्ता (उद्देश्य) रहँदा क्रियापद (विधेय) मा लिङ्गको प्रभाव दुवै भाषामा परेको देखिँदैन ।

नेपाली

पाडो करायो ।

पाडी करायो ।

गोरु घाँस खान्छ ।

गाई घाँस खान्छ ।

माझी

पाडा साराइले ।

पाडि साराइले ।

बर्दइ घाँस खाइछइ ।

गाइ घाँस खाइछइ ।

- (ग) कर्ता बहुवचन हुँदा क्रियापदमा लिङ्गको प्रभाव दुवै भाषामा नपर्ने भएकाले समान पदसङ्गति रहेको छ ।
(घ) प्रथम पुरुष (म, हामी (मुइँ, हाइँ) एकवचन र बहुवचन उद्देश्यको रूपमा आउँदा आदरार्थीको तह दुवै भाषामा प्रष्टिँदैन ।
(ङ) दुवै भाषाका सर्वनाम वाक्यात्मक तहमा नआउँदासम्म ती सर्वनामले लिङ्गगत भेद देखाउँदैन ।
(च) दुवै भाषामा आदरार्थीको तहमा प्रयोग गरिने क्रियापदमा समानता रहेको पाइन्छ । 'तँ लेख् (तुइ लेख्), 'तपाईं लेख्नुहुन्छ' (तोरा लेख्छ) मा नेपाली भाषामा 'लेख्' ले अनादर वा शून्य आदर बुझाए भैं माझी भाषामा पनि 'लेख्' ले तल्लो स्तरको आदर बुझाउँछ । त्यस्तै नेपाली भाषामा 'लेख्नुहुन्छ' ले उच्च आदर बोध गराउँछ, माझी भाषाको 'तोरा: लेख्छ' ले पनि उच्च आदर बुझाउँछ । तोरा: ज्वाइँ, सम्धी र मीतलाई प्रयोग गर्छन् । नरम आवाजमा उच्चारण गर्दा उच्च आदर भल्कन्छ । 'तँ खानुहुन्छ' जसरी नेपाली भाषामा भन्न मिल्दैन त्यस्तै माझी भाषामा पनि 'तुइ खाइछ' भन्न मिल्दैन किनकी कर्ता र क्रियाको आदरको तहमा सङ्गति भएन ।
(छ) नेपाली अर्थ प्रधानताको आधारमा मुख्य क्रिया र सहायक क्रियाको व्यवस्था भए भैं माझी भाषामा पनि मुख्य क्रिया र सहायक क्रियाको व्यवस्था हुन्छ । 'म रोटी खाँदै छु' नेपाली भाषाको वाक्यमा 'खाँदै' मुख्य क्रिया र 'छु' सहायक क्रिया भए भैं

माझी भाषामा पनि 'मुइँ पिठो खाइतिन् आछुम्' 'खाइतिन्' मुख्य क्रिया र 'आछुम्' सहायक क्रिया हो ।

(ज) दुवै भाषाको वाक्यात्मक संरचनामा 'कर्ता, कर्म र क्रिया' का आधारमा वाक्यमा रहने भएकाले दुवैको वाक्यात्मक संरचना समान छ ।

	कर्ता	कर्म	क्रिया
नेपाली भाषा	राम	आँप	खान्छ ।
माझी भाषा	राम	आँम	खाइछइ ।

(झ) दुवै भाषामा सर्वनाम कर्ता, कर्म भएर वाक्यात्मक संरचनामा आउँछ ।

	कर्ता	कर्म	क्रिया
नेपाली भाषा	उनीहरूले	मलाई	बोलाउलान् ।
माझी भाषा	होलकिन्	मिलाइ	वालाइयन् ।

(ञ) दुवै भाषामा क्रियाको भाव सामान्यार्थ, विध्यर्थ (इच्छार्थ र आज्ञार्थ) र अनिश्चयार्थ (सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ) भाव जनाउने क्रिया रूप पाइन्छ ।

(ट) स्त्रीलिङ्ग एकवचन जनाउने विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्न आउने विशेषण नेपाली भाषामा 'ईकारान्त' हुन्छ, त्यस्तै माझी भाषामा पनि 'इकारान्त' विशेषण कै प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली	माझी
ठूली	बङ्खि
काली	काङ्ङि
राम्री	माहाँलि/मज्जारि

(ठ) सामान्य वर्तमान कालको प्रथम पुरुष एकवचन जनाउने क्रियापद निर्माण दुवै भाषामा एउटै कालिक प्रत्यय थपेर गरिन्छ ।

नेपाली	माझी
पढ्छु (पढ्+छु)	पढ्छु (पढ्+छु)
लेख्छस् (लेख्+छस्)	लेख्छस् (लेख्+छस्)

५.१.२ नेपाली भाषा र माभी भाषाका पदसङ्गतिहरूमा देखिएका असमानताहरू

नेपाली भाषा र माभी भाषाहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा निम्नलिखित असमानताहरू पाइन्छ :

- (क) षष्ठि विभक्ति अनुसर्गको रूपमा भेदक विशेषणमा गाँसिने को, का, की, रो, रा, री, नो, ना, नी को प्रयोग सम्बन्ध चिह्नको रूपमा गरिन्छ । माभी भाषामा भने निम्न सम्बन्ध चिह्नको प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली	सम्बन्ध चिह्न	माभी	सम्बन्ध चिह्न
उसको किताब	को	होकर किताब	कर/क्र
उसकी दिदी	की	होकि दिदि	कि
उसका दिदिहरू	का	होका दिदिल	का
मेरो दाजु	रो	मोर दाजि	र
मेरी दिदी	री	मोरि दिदि	रि
मेरा दिदीहरू	रा	मोराइ दिदिल	राइ
आफ्नो दाजु	नो	आफने दाजि	ने
आफ्नी दिदी	नी	आफने दिदि	ने
आफ्ना दिदीहरू	ना	आफ्नाइ दिदिल	नाइ
कुखुराको सुली	को	खुकिर चेका	र

- (ख) नेपाली भाषामा उद्देश्य जुन छ विधेय त्यही लिङ्गमा रहने व्यवस्था छ । तर माभी भाषामा सामान्य पक्षमा भने पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग जनाउने फरक उद्देश्यले पनि एउटै क्रिया (विधेय) लिन्छ ।

नेपाली

भाइ आयो ।

बहिनी आई ।

हरि भात खान्छ ।

सीता भात खान्छे ।

माभी

भाइ आइले ।

बहिनि आइले ।

हरि भात खाइछइ ।

सिता भात खाइछइ ।

- (ग) नेपाली भाषाको ले, बाट, सँग, माथि, को जस्ता विभक्ति चिह्नहरू माभी भाषामा न्, बाटे, सिन्, उप्र, कर जस्ता विभक्ति अनुसर्गको रूपमा प्रयोग गरिन्छ ।

- (घ) नेपाली भाषामा नामपदममा 'हरु' जोडी बहुवचन बनाइन्छ भने माझी भाषामा नामपदमा 'ल' थपेर बहुवचन बनाइन्छ ।
- (ङ) सर्वनामलाई बहुवचनमा लाँदा नेपालीमा कतै 'हरु' त कतै केही रूप परिवर्तन गराइ गरिन्छ भने माझी भाषामा इ, आइ, ल प्रत्यान्त गरी सर्वनामलाई बहुवचनमा लागिन्छ ।

नेपाली	माझी
हामी	हाइँ
तिमीहरु	तोराइ
यिनीहरु	हेल
तिनीहरु/उनीहरु	होल

- (च) बहुवचनमा विशेष्यको विशेषता जाहेर गर्ने विशेषण नेपालीमा 'आकारान्त' मा अन्त्य भएको हुन्छ भने माझी भाषामा बहुवचन जनाउने विशेषणका लागि 'आइ' प्रत्यान्त हुन्छ ।

नेपाली	माझी
काला	काड्डाइ
राम्रा	माहाँलाइ/मज्जाराइ
साना	स्याउँनाइ
मोटा	मोटाइ

- (छ) नेपाली भाषामा 'इकार' र 'उकार' ह्रस्व, दीर्घ, अतिदीर्घ (लुप्त) ध्वनिको व्यवस्था छ तर माझी भाषामा केवल इकार र उकार ह्रस्व मात्र प्रयोग गरिन्छ । कुनैपनि नेपाली भाषाको 'स' (श, ष,स) माझी भाषामा 'स' मात्र प्रयोग गरिन्छ ।
- (ज) नेपाली भाषामा प्रयुक्त सर्वनाम तँ, तिमी, लाई माझी भाषामा तुइ र उ, उनी लाई माझी भाषामा होइ, उ को रूपमा प्रयोग गरिन्छ ।
- (झ) नेपाली भाषामा पुलिङ्ग तृतीय पुरुष एकवचनको सामान्य वर्तमान कालको क्रिया (धातु+छ) माझी भाषामा सामान्य वर्तमान कालको द्वितीय पुरुष एकवचनमा (धातु+इ) लाग्ने, त्यस्तै तृतीय पुरुष स्त्रीलिङ्गी एकवचनको सामान्य वर्तमान कालको क्रिया रूपमा (धातु+छे) माझी भाषामा प्रथम पुरुष सामान्य वर्तमान बहुवचनको क्रियाहरु (धातु+छे) प्रयोग हुन्छ ।
- राम किताब पढ्छ । (तृतीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग)

सीता किताब पढ्छे । (तृतीय पुरुष, एकवचन, स्त्रीलिङ्ग)

माथिको जस्तै नेपाली क्रियारूप प्रयोग भएको माभी भाषाको उदाहरण हेरौं ।

नेपाली

माभी

हामी किताब पढ्छौं ।

हाइँ किताब पढ्छे

तिमीहरु किताब पढ्छौ ।

तोराइ किताब पढ्छ ।

- (ज) नेपाली भाषामा उत्पुच्च आदरार्थी जनाउन प्रयोग गरिने 'बक्स' धातुबाट बनेको क्रिया (खाइबक्सिन्छ, खाइबक्सियो) रुपलाई माभी भाषामा प्रयोग गर्न अल्मलिएको देखिन्छ ।
- (ट) नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुष एकवचन र बहुवचन जनाउने इच्छार्थ भाव जनित वाक्यात्मक प्रयोग माभी भाषा गरिदैन ।
- (ठ) नेपाली भाषामा करणलाई क्रियाको अगाडि, बीचमा र अन्त्यमा 'न' थपेर अकरण बनाइन्छ, तर, माभी भाषामा भने 'बइ' थपेर अकरण बनाइन्छ ।

नेपाली

माभी

उठ-नउठ

उठ्-बइउठ

रोएछ-रोएनछ

जा-बइजा

खायौं-खाएनौं

खाइले-बइखाइले

- (ड) कर्तृवाच्यको कर्म बहुवचन हुँदा कर्मवाच्यमा लान सकेजस्तो माभी भाषामा भने लान सकिन्न ।

नेपाली

माभी

मद्वारा फूलहरु टिपिए ।

×

५.२ सुभावहरु

भाषा विचार विनिमयको सशक्त माध्यम हो । भाषा विना मानव जीवनको सार्थकताको कल्पना पनि गर्न सकिन्न । भाषा समय सापेक्ष परिवर्तन हुँदै जाने वस्तु हो । देशभिन्न बोलिने भाषाहरु आपसी सम्बन्धलाई ज्ञान लिनु र दिनुको स्वरूपभिन्न परिमार्जित र गतिशील बन्दै गएको हुन्छ । विभिन्न भाषाका माध्यमले विश्वज्ञान आर्जित गर्न सकिन्छ । अन्यथा कतिपय महत्वपूर्ण तथ्यहरु छुट्न सक्ने स्थिति आउने हुँदा व्यक्तिगत मात्र नभई सामाजिक जीवन नै कष्टकर बन्न सक्छ ।

भाषा सिकी व्यवहारमा लैजाने साधन शिक्षा हो । विद्यालय शिक्षामा संलग्न सिकारु विभिन्न भाषा परिवारबाट आएका हुन्छन् । मातृभाषाको अधिनमा रहेर नेपाली भाषाको माध्यमबाट शिक्षा लिनुपर्ने बाध्यात्मक स्थिति हामी सामु विद्यमान छ । यसले स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोगमा बाधा उत्पन्न गरेको छ । यिनै समस्याहरूको निराकरणका निम्ति निम्नलिखित सुझावहरू दिन सकिन्छ :

- (क) पठित माभी भाषीहरूले विदेशी एवम् लक्ष्यभाषातिर आकर्षण नदेखाइ आफ्नै मातृभाषाको श्रीवृद्धिका लागि आफ्नै लिपिको विकास गरेर भाषा पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी शिक्षा दिनु राम्रो हुने,
- (ख) माभी भाषाको साहित्य, लोककला, लोकशास्त्र आदिको खोज एवम् अनुसन्धान गरी प्रकाशमा ल्याउनु पर्ने,
- (ग) माभी भाषा र साहित्य र संस्कृति सम्बद्ध विषयमा खोज र अनुसन्धान कार्यमा लाग्न उत्प्रेरित गर्नुपर्ने,
- (घ) माभी भाषामा अन्य भाषाको सङ्क्रमणबाट जोगिन माभी भाषीहरू सचेत हुनुपर्ने,
- (ङ) स्तरीय माभी भाषाको प्रयोगका लागि माभी भाषाको शब्दकोश एवम् भाषा व्याकरण निर्माण गर्नुपर्ने,
- (च) माभी भाषाको वर्तमान चुनौतिका सम्बन्धमा माभी भाषा संगोष्ठी सञ्चालन गरी माभी भाषालाई स्तरीकरण र मानकीकरण गर्दै लाने,
- (छ) माभी भाषाको विकास एवम् विस्तारका लागि माभी भाषाको साहित्यिक विधा प्रतियोगिता, माभी भाषाका रेडियो कार्यक्रम एवम् मेला, उत्सवमा माभी भाषाको नाटक प्रदर्शन गर्नुपर्ने ।

५.३ शोध प्रयोजन

विचार विनिमयको सशक्त माध्यम भाषा हो । भाषाविना मानवजीवनको सार्थकता सम्भव छैन । यस वैज्ञानिक युगमा भाषा विना मान्छे एकलो हुन्छ, तसर्थ व्यक्तिगत सामाजिक रूपले पनि यसको महत्व उच्च रहेको छ ।

माभी भाषा र नेपाली भाषा दुवै समृद्धशाली भाषा परिवार भारोपेली परिवारका सदस्यहरू हुन् । एउटै भाषा परिवारभित्र परे तापनि यी दुई भाषा बीच केही समानता र केही भिन्नता भेटिन्छ । विशेषतः माभी मातृभाषी हुनेहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको

रुपमा प्रयोग गर्दछन् । यसरी माझी भाषाको भाषिक व्यवहारमा परेर नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा नेपाली भाषालाई स्तरीय र शुद्ध प्रयोग गर्न कठिन हुनपुग्छ ।

नेपालको बहुभाषिक संरचनाभित्रको एउटा एकाइ माझी भाषा हो । प्राथमिक तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा दिने शिक्षा नियमावलीले दिएको अधिकारलाई समेत सदुपयोग नभएको देखिन्छ । माझी मातृभाषामा शिक्षा दिने कुनै प्राथमिक विद्यालय सञ्चालन नहुनु आफैँमा दुःख लाग्दो कुरा हो । हाल कक्षा १-८ लाई आधारभूत तह बनाइसकको अवस्था छ । माझी जातिको आशा लाग्दो सङ्ख्या भएका ठाउँमा समेत माझी भाषाको विकासको सन्तोषजनक अवस्था देखिन्छ । माझी भाषी परिवारबाट आएका बालबालिकाहरूले स्कुले शिक्षा कि नेपाली त कि अङ्ग्रेजी भाषामा लिनुपर्ने, सिकाइमा कठिनाई उत्पन्न हुने, पढाइ ढिलो हुने एवम् पढाइमा पछिपर्ने जस्ता ज्वलन्त समस्याले पिडित भएका छन् । आखिर नेपाली वा अङ्ग्रेजी भाषामा लेखिएको पुस्तक पढ्न विवश हुनुपर्ने भएकाले आफ्नै मातृभाषाप्रति घट्दो मोह र अन्य भाषाप्रति उनीहरूमा क्रमिक मोह बढ्न गएको छ । यस्तो सङ्क्रमणकालीन घडीमा शैक्षिक प्रयोजनका लागि यो शोध कार्य उपयोगी हुनेछ ।

यो शोधपत्र शैक्षणिक प्रयोजनका लागि पनि तयार गरिएको हो । दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्दै गरेका माझी भाषी शिक्षार्थीहरूलाई पर्ने कठिनाईको समाधानका लागि यो शोध पत्रले सहयोगी भूमिका खेल्ने छ । लोप हुन लागेको दुर्लभ भाषाको अध्ययन/अनुसन्धान गर्नु आफैँमा कठिन काम त छँदैछ । माझी भाषामा स्तरीय वक्तृको अभाव छ । यस शोध पत्रले माझी भाषी शिक्षार्थीहरूले दोस्रो भाषा नेपाली सिक्ने र नेपाली अध्यापन गराउने शिक्षक वर्गलाई समेत निकै उपयोगी हुने अपेक्षा राखिएको छ । यस कार्यले माझी भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी त्यसको निराकरण गर्न उपयोगी हुनेछ । माझी जातिले देशका हरेक क्षेत्रमा आफ्नो पहुँच विकास गर्न सकिरहेका छैनन् । उनीहरूलाई राष्ट्र निर्माणको मूलप्रवाहमा ल्याउन शिक्षाप्रति प्रोत्साहित गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस शोधपत्रले माझी भाषाको भाषिक संरचना, व्याकरणिक स्वरूप र विशेषता पहिचान गरी नेपाली र अन्य भाषा सिकाउँदा अपनाउनु पर्ने शिक्षण विधि निर्माण गर्न पनि उपयोगी हुने विश्वास लिएको छ ।

५.४ भावी अनुसन्धानका विषयहरु

देश विकासका आशा लाग्दा सम्भावनाहरुको धेरै हदसम्मको पूर्ति खोज र अनुसन्धानका प्राप्तिले गर्दछ । भाषाका क्षेत्रमा भए गरेका खोजीले भाषिक क्षितिजलाई जरुर फराकिलो त पार्दछ तर यो नै मात्र पर्याप्त हुँदैन । यस्ता अनुसन्धानले भाषाको क्षेत्रमा नयाँ सिद्धान्तको जन्म हुनु भन्ने कुरामा कसैको दुईमत नहोला । अबका भावी अनुसन्धानकर्ताहरुलाई माझी भाषाको बारेमा निम्न शीर्षक छोड्न सकिन्छः

- (क) माझी र नेपाली भाषाको वाक्यान्तरण सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन,
- (ख) माझी र नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिहरुको तुलनात्मक अध्ययन,
- (ग) माझी भाषा विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्न सक्ने त्रुटिहरुको अध्ययन,
- (घ) माझी र नेपाली भाषाका शब्द रूपायन र व्युत्पादन सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन

चिह्न सूची

/	विभाजक/विकल्प रूप
-	निर्देशक/समस्त पदसङ्केत
o	सङ्क्षेपीकृत चिह्न
( )	गौण सङ्केत/कोष्ठक चिह्न
=	बराबर
+	संयोजक/जोड
?	अगाडि देखाइएको व्युत्पन्न रूप
श्र	पछाडि देखाइएको व्युत्पन्न रूप
“ ”	उद्धरण चिह्न
,	अल्पविराम
;	अर्द्धविराम
	पूर्णविराम
?	प्रश्नवाचक चिह्न
!	उद्गार चिह्न
:	निर्देश चिह्न

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

(क) पुस्तककार कृतिहरु

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०४९), समसामयिक नेपाली व्याकरण, काठमाडौं: कुञ्जल प्रकाशन ।

आचार्य, माधव र अन्य (२०६३), सामाजिक भाषा विज्ञान तथा मनोभाषा विज्ञान, काठमाडौं: दीक्षान्त प्रकाशन ।

आचार्य, बलराम (२०६०), अनुसन्धान पद्धति र प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं: नेसनल बुक्स सेन्टर ।

गौतम, देवीप्रसाद (२०४९), नेपाली भाषा परिचय, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।

चापागाई, नरेन्द्र (२०४५), नेपाली नवीन व्याकरण तथा रचना, विराटनगर: श्याम पुस्तक भण्डार ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६४), सामान्य र प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं: शुभकामना प्रकाशन ।

न्यौपाने, टङ्कप्रसाद (२०५१), भाषाविज्ञानको रुपरेखा, धरान: नेपाल बुक डिपो ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०५१), राम्रो रचना: मीठो नेपाली, काठमाडौं: सहयोगी प्रकाशन ।

पराजुली, मोतीलाल र अन्य (२०६५), साधारण नेपाली व्याकरण, पठनबोध र अभिव्यक्ति तथा कृति समीक्षा, काठमाडौं: नवकला पब्लिकेशन ।

बन्धु, चूडामणि (२०५०), भाषाविज्ञान, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०५७), नेपाली व्याकरण, काठमाडौं: तलेजु प्रकाशन ।

..... (२०५२), अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं: रत्नपुस्तक भण्डार ।

भट्टराई, डि.पी. (२०६०), नेपाली व्याकरणका कोटिहरु, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

.....र डिल्लीराम ढुङ्गेल (२०६३), माध्यमिक नेपाली व्याकरण, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

भट्टराई, रोहिणीप्रसाद (२०६३), बृहत् नेपाली व्याकरण, काठमाडौं: ने.रा.प्र.प्र.।

भण्डारी, पारसमणि (२०६५), सामाजिक तथा मनोभाषाविज्ञान, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

....., (२०५३), स्नातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोधविवरण, काठमाडौं: न्यु हिरा बुक्स ।

..... अन्य (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं: पिनाकल पब्लिकेशन ।

.....र अन्य (२०६५), साधारण नेपाली, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

माभी, धनबहादुर (२०६३), **माभी जातिको संस्कार र संस्कृति**, काठमाडौं: माभी विकास तथा अनुसन्धान परिषद्, नेपाल ।

यादव, योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी (२०५९), **भाषाविज्ञान**, काठमाडौं: न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।

लम्साल, रामचन्द्र र अन्य (२०६६), **साधारण नेपाली**, काठमाडौं: शुभकामना प्रकाशन ।

लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६४), **अनिवार्य नेपाली व्याकरण र रचना**, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज (२०६०), **शब्दरचना र वर्णविन्यास, वाक्यतत्व, अभिव्यक्ति र पाठहरु**, काठमाडौं: नवीन प्रकाशन ।

.....र खगेन्द्र लुइटेल् (२०६२), **शोधविधि**, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।

सिग्दाल, सोमनाथ (२०५५), **मध्यचन्द्रिका**, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।

(ख) अप्रकाशित शोधपत्रहरु

अधिकारी, रामकुमार (२०५७), **कछ्छाडिया र नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर: शिक्षाशास्त्र, केन्द्रीय विभाग ।

गिरी, इन्दिरा (२०५८), **थारुभाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर: शिक्षाशास्त्र विभाग ।

गौतम, बासुदेव (२०५५), **नेपाली र माभी भाषाको तुलनात्मक अध्ययन**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

गौतम, महनप्रसाद (२०६७), **तामाङ र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, काठमाडौं: महेन्द्ररत्न ।

घिमिरे, नारायणप्रसाद (२०६७), **माभी भाषा एक अध्ययन अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र** कीर्तिपुर: शिक्षाशास्त्र विभाग ।

विष्ट, डोरबहादुर (२०५२), **‘सबैजातको फूलबारी’**

..... (सन् २०००), **‘पिपुल अफ नेपाल’**

ढकाल, कृष्णराज (२०५६), **दराई र नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर, शोधपत्र, काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

दाहाल, विप्रहरि (२०५७), **नेपाली र भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी विश्लेषण**, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र कीर्तिपुर: केन्द्रीय शिक्षाशास्त्र विभाग ।

पोखरेल, विष्णुबहादुर (२०५९), मैथिली र नेपाली भाषामा वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

पौडेल, नारायणदत्त (२०५४), गुरुङ भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

बोहोरा, गणेशबहादुर (२०६१), बभ्राङ्गी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर: केन्द्रीय शिक्षाशास्त्र विभाग ।

भण्डारी, गणेशप्रसाद (२०५७), लेप्चा र नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

भण्डारी, मानबहादुर (२०५९), मगर र नेपाली भाषाका वाक्यसङ्गतिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र कीर्तिपुर: शिक्षाशास्त्र विभाग ।

महर्जन, सिद्धिबहादुर (२०५४), नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

माझी राष्ट्रिय मुक्ति मोर्चा, केन्द्रीय समितिको मुखपत्र, 'माझी विद्रोह-२०६३', काठमाडौं ।

राई, बालविक्रम (२०६७), थुलुङ र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।

शर्मा, सूर्यनारायण (२०६६), सल्यानी भाषिक भेद र स्तरीय नेपाली भाषाबीच तुलनात्मक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, काठमाडौं: महेन्द्ररत्न क्याम्पस ।